

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Martina Kajanová

Vliv francouzské katolické emigrace na emancipaci anglické katolické menšiny po roce 1789

The Influence of French Catholic Emigration on the Emancipation of the English Catholic Minority
after 1789

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce, panu doc. PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, PhD., ThD. za jeho odborné vedení, trpělivost a cenné podněty, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Zároveň chci poděkovat svému snoubenci za neutuchající morální podporu a víru ve mě. Další díky patří mé rodině, bez které by tato práce nevznikla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. srpna 2023

.....

Martina Kajanová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá migrací francouzského obyvatelstva do Velké Británie po vypuknutí Velké francouzské revoluce v roce 1789. Jejím cílem je objasnit, v jaké míře a v jakých souvislostech měla francouzská katolická emigrace vliv na emancipaci anglické katolické menšiny v letech 1789-1799. Práce se zároveň zaměřuje na fungování *émigrés* ve Velké Británii a mapuje jejich činnosti a aktivity. Práce je rozdělena na tři části. V první části je nastíněna situace katolické církve ve Francii a Anglii v 18. století, druhá část se věnuje politickému přístupu Velké Británie vůči francouzské migrační vlně a ve třetí části se práce zabývá přímo kulturním a emancipačním přínosem *émigrés* ve Velké Británii. Pro popsání a zmapování situací, do kterých nejprve francouzští migranti vstoupili, využívá práce deskriptivní analýzu. Pro kritické zhodnocení proměny situací v průběhu pobytu francouzských migrantů ve Velké Británii práce využívá komparativní metodu.

Abstract

This thesis examines the migration of the French population to Great Britain after the outbreak of the French Revolution in 1789. It aims to elucidate the extent and context in which French Catholic emigration had an impact on the emancipation of the English Catholic minority between 1789 and 1799. The thesis also focuses on the functioning of the *émigrés* in Great Britain and traces their activities. The thesis is divided into three parts. The first part outlines the situation of the Catholic Church in France and England in the eighteenth century, the second part examines the political attitude of Great Britain towards the French migratory wave, and the third part focuses directly on the cultural and emancipatory contribution of the *émigrés* in Great Britain. The thesis uses a descriptive analysis to describe and map the situations into which French migrants first entered. To critically evaluate the transformation of situations during the French migrants' stay in the Great Britain, the thesis uses a comparative method.

Klíčová slova:

katolická církev, francouzská migrace, Velká Británie, emancipace, émigrés

Key words:

Catholic Church, French migration, Great Britain, emancipation, émigrés

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Situace katolické církve ve Francii a Anglii v 18. století	9
2.1 Předrevoluční francouzská katolická církev.....	9
2.2 Anglická katolická církev v 18. století.....	12
3. Přístup Velké Británie vůči francouzské migrační vlně.....	17
3.1 Administrativní odpověď Velké Británie na příchod émigrés	17
3.1.1 Emigrační vlny	17
3.1.2 Alien Acts	19
3.2 Wilmotova komise	23
3.3 Nové politické trendy	27
3.3.1 Edmund Burke.....	28
3.3.2 Augustin Barruel.....	30
4. Kulturní a emancipační přínos francouzských émigrés ve Velké Británii.....	34
4.1 Adaptace a nový životní styl émigrés ve Velké Británii	34
4.2 Vztahy mezi francouzskými a anglickými katolíky	37
4.3 Vliv francouzského duchovenstva na emancipaci anglické katolické menšiny.....	41
5. Závěr	45
6. Seznam použitých pramenů a literatury	47

1. Úvod

Velkou francouzskou revoluci můžeme jednoznačně označit za milník ve francouzských i světových dějinách. Byla také příčinou několika vedlejších historických událostí – mimo jiné masové francouzské migrace po celé Evropě. Jednou z vyhledávaných lokalit francouzských *émigrés* se stala i Velká Británie, kde patřil mezi nejoblíbenější lokality Londýn, potažmo Anglie, na jejímž území evidujeme první imigranty již v roce 1789. Postupný početní nárůst francouzských migrantů na britských ostrovech se neobešel bez reflexe britské společnosti na nově vzniklou situaci. Tato bakalářská práce se bude zabývat impaktem, který francouzská migrační vlna měla hned v několika oblastech života britské společnosti, a současně změnami, kterými si fungování britské společnosti v návaznosti na francouzskou migraci prošlo.

Práce si klade za svůj primární cíl objasnit, v jaké míře a v jakých souvislostech měla francouzská katolická emigrace vliv na emancipaci anglické katolické menšiny po roce 1789. Otázka vlivu francouzské migrace nebude ovšem omezena pouze na liberalizační proces anglické katolické komunity, nicméně bude zkoumána i v rámci politického přístupu britského parlamentu a široké veřejnosti. V neposlední řadě si práce klade za cíl objasnit fungování *émigrés* ve Velké Británii a zmapovat jejich činnosti a aktivity. Práce současně své bádání časově omezuje pouze na období trvání Velké francouzské revoluce, tudíž lety 1789–1799, přičemž hlavním důvodem tohoto časového rámce je navrácení se většiny *émigrés* zpět do Francie po jejím skončení.

Výzkum práce je rozčleněn do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na kontextualizaci a zmapování situace, ve které se nacházela katolická církev ve Francii a Anglii 18. století a zároveň postihuje nejdůležitější historické události do 18. století, které měly zásadní vliv na formování a podobu katolické církve v obou zemích. Druhá kapitola se věnuje politickému přístupu Velké Británie vůči francouzské migrační vlně. V první řadě se kapitola zabývá administrativní odpovědí britského parlamentu na francouzskou migraci a poté se věnuje neoficiálnímu přístupu k *émigrés*, který reprezentovala Wilmotova komise. Součástí druhé kapitoly je i zkoumání nových politických trendů, které ve Velké Británii reflektovaly počátek a průběh Velké francouzské revoluce. Předmětem zkoumání třetí kapitoly je kulturní a emancipační přínos francouzských migrantů ve Velké Británii. Třetí kapitola ve svém úvodu nejprve zkoumá adaptaci nového stylu života *émigrés* na britských ostrovech a jejich kulturní přínos. Posléze se zaměřuje na konkrétní skupinu migrantů, francouzské duchovenstvo, a na jejich soužití s anglickou katolickou komunitou, jejich styl života, aktivity a činnosti. Ve svém závěru se třetí kapitola věnuje konkrétně otázce vlivu migrace francouzského

duchovenstva na emancipaci anglické katolické menšiny na základě jejich působení na území Velké Británie.

Práce svým tématem zasahuje hned do několika oblastí výzkumu – politické historie, církevních dějin a změn myšlení a společnosti. Je proto za potřebí v práci využít hned několika výzkumných metod. Mezi dominantní přístupy v práci patří základní deskripce a analýza. Tyto přístupy byly zvoleny za účelem objasnění a zmapování situací, do kterých nejprve *émigrés* vstoupili. Pro výzkum kulturních aspektů, vývoje a změn mentalit a myšlení, stejně jako religionistických přístupů, slouží komparativní metoda. Ta byla vybrána, aby práce měla možnost kriticky zhodnotit a reflektovat, jakým způsobem se výchozí situace měnily v průběhu pobytu francouzských migrantů ve Velké Británii.

Rozličné oblasti výzkumu také reflektují hlavní zdroje práce. Práce pro své bádání využila hned několik pramenů, jsou jimi především zachovalé dopisy, které měly práci poskytnout způsoby, jakými vybraní autoři reagovali na vývoj situace v revoluční Francii a také na francouzskou migrační vlnu. Dalšími prameny jsou zdigitalizované záznamy z parlamentních jednání v letech 1792-1793. Díky těmto pramenům dostala práce přístup k originálnímu znění dobové legislativy a záznamům o průběhu jejího schvalování. V rámci církevních dějin se klíčovými staly především publikace Dominica Bellengera: *Strangers and Brothers: The Émigré Clergy of the French Revolution in Great Britain and their Impact* a *The English Catholics and the French Exiled Clergy*. Bellenger se jako jeden z mála autorů věnuje konkrétně francouzskému duchovenstvu a jeho působení ve Velké Británii. Díky jeho textům měla práce možnost především objasnit vztahy mezi anglickou a francouzskou katolickou komunitou a jejich vývoj. V oblasti kulturních dějin je nejpodstatnějším dílem *Refugees of the French Revolution* od Kristy Carpenterové, která se ve své publikaci věnuje kulturním transferům a dějinám každodennosti. Tato práce tak měla možnost získat přehled o běžném fungování *émigrés* na britských ostrovech. V rámci politických dějin se primárními zdroji staly práce *Great Britain and the French Refugees 1789-1802: The Administrative Response* Kimberleyho Berrymena, *The English Alien Acts, 1793-1826* Davida LuVerne Fercha a *The Wilmot Committee: Redefining Relief and National Interest in Britain during the French Revolution* Hanny Weiss Mullerové. Publikace Berrymena, Fercha a Mullerové korespondují s prameny o parlamentních jednáních v letech 1792-1793 a zásadně je rozšiřují o poznatky jejich vlastního výzkumu.

2. Situace katolické církve ve Francii a Anglii v 18. století

Ještě před tím, než se tato bakalářská práce bude věnovat detailnímu rozboru vymezené problematiky a hledání odpovědí na vytyčené badatelské otázky, je potřebná úvodní kontextualizace a zmapování situace, ve které se nacházela katolická církev jak ve Francii, tak v Anglii v 18. století. Tato kapitola bude hodnotit situaci, ve které vstupovala francouzská a anglická katolická církev do období Velké francouzské revoluce, jež ve svém důsledku přinesla mnoho turbulentních změn pro katolické obyvatelstvo obou států. V této části práce budou zároveň shrnuty všechny nejdůležitější aspekty, které ustanovily způsob fungování katolické církve v obou krajinách v průběhu 18. století. Periodizace této kapitoly bude končit rokem 1791, tedy rok před střetem a následným pokusem koexistence anglických a francouzských katolíků v důsledku francouzské migrace na Britské ostrovy.

2.1 Předrevoluční francouzská katolická církev

Francouzská katolická církev byla historicky mnohem úžeji propojena se státem a korunou, než bylo u ostatních evropských středověkých států zvykem. Již od dob Filipa IV. Francouzského existovala snaha ve Francii oslabit papežskou moc a její působení na francouzskou politiku.¹ Forma fungování francouzské katolické církve, kterou nyní označujeme za galikanismus, našla své první právní ukotvení v souvislosti s basilejským koncilem, konkrétně v roce 1438, kdy francouzský král Karel VII. vyhlásil takzvanou pragmatickou sankci z Bourges, jež potvrzovala nadřazenost koncilů a biskupů na nich přítomných nad samotnou autoritou papeže. Sankce zároveň deklarovala právo panovníka zasahovat do církevních záležitostí a volit biskupy a opaty.² Platnost sankce byla zrušena roku 1516, nicméně králi Františku I. se jí ještě téhož roku podařilo prakticky obnovit formou tzv. bolognského konkordátu, který zachoval rozsah práva na jmenování církevních hodnostářů ve Francii francouzským panovníkům, nicméně se na toto právo začalo pohlížet jako na privilegium udělené papežem.³ V 17. století se Ludvík XIV. zasazoval o to, aby se platnost konkordátu rozšířila na všechna francouzská biskupství. V jeho úsilí jej podpořilo nejen francouzské duchovenstvo, ale také Národní shromáždění, které roku 1682 vyhlásilo takzvané čtyři galikánské články, formulované francouzským biskupem, teologem a politikem Jacquem-Bénigne Bossuetem. Galikánské články bránily papeži

¹ DENTON, Jeffrey H. *Philip the Fair and the ecclesiastical assemblies of 1294-1295* [online]. Filadelfie: American Philosophical Society, 1991, s. 25-27. Dostupné z: <https://archive.org/details/philipfaireccles0000dent/page/24/mode/2up> [cit. 2023-07-15].

² SUCHÁNEK, Drahomír., DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013. s. 363

³ NORTH, James B. *Dějiny církve od Letnic k dnešku: [základní východiska ke zkoumání minulosti křesťanské církve]*. Praha: Návrat domů, 2001. s. 146.

vměšovat se do záležitostí mezi panovníkem a francouzským duchovenstvem, zakazovaly vydávání papežských spisů a kánonů, pokud nebyla schválena korunou a upíraly právo soudit církevní hodnostáře jinou autoritou, než francouzskou korunou.⁴ Zároveň články, v návaznosti na pragmatickou sankci, vyhlášovaly omezení papežovy moci v církevních záležitostech skrze koncily.

Zformulování galikánských článků vedlo k de facto symbiotickému vztahu mezi francouzskou katolickou církví a státem. Duchovenstvo bylo prvním stavem, který byl vyjat z povinnosti odvádět státu daně, nicméně za cenu toho, že král úspěšně prosazoval nejrůznější církevní záležitosti. Jelikož duchovenstvo získalo privilegium v rámci (ne)placení daní, zvyklo se tuto finanční ztrátu králi kompenzovat formou jednorázových dotací ve výších, o které král požádal.⁵ Osvobození od povinnosti platit daně však nebylo jedinou výhodou, kterou francouzská církev získala. Od doby Ludvíka XIV. si držela monopol nejen na veřejné náboženské vyznání, ale také na vzdělávání a ošetrovatelskou péči. Zároveň církve nabyly neobvyklé bohatství a pozemkové vlastnictví, které se na území celé Francie 17. století odhaduje až na 10 %. Francouzská koruna záměrně posilovala postavení katolické církve, například za pomoci cenzury omezovala knihy, které ohrožovaly katolickou víru a mravnost, a současně prosazovala placení desátku a dodržování mnišských slibů.⁶ Touto cestou vzniklo unikátní partnerství, ve kterém vstupovala církev a stát do 18. století.

V 18. století byla silná a vlivná galikánská církev vystavena konfrontaci s nejdůležitějším myšlenkovým směrem té doby, osvícenstvím. Nejen filozofové, jako Voltaire či Rousseau, ale také městská buržoazie a příslušníci třetího stavu, začali zaznamenávat a odsuzovat především nebývalé církevní bohatství a, do jisté míry, luxusní životní styl církevních představitelů v období, kdy se Francie potýkala se státním bankrotem. Zároveň filozofové vystupovali proti církevnímu monopolu na vzdělání a školství. Současně i silný politický vliv církve naplno rozproudil vlnu antiklerikalismu, se kterou předrevoluční Francie zápasila. Přestože osvícenští filozofové představovali skupinu organizovaných útoků na privilegia duchovenstva, John McManners uvádí, že: „(...) *ačkoliv je souboj mezi církví a osvícenstvím ústředním tématem intelektuálních a literárních dějin 18. století, při přenosu do politických a sociálních dějin se stává spíše tématem okrajovým. Poskytuje pouze druhotné motivy pro jednání lidu.*”⁷ Antiklerikalismus sice byl novou normou francouzského duchovního života, ale v předrevolučním období nebyl nástrojem pro radikální a kompletní změnu

⁴ STEMBERGER, Günter. 2000 let křesťanství. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. s. 524-525.

⁵ BROWN, Stewart J., TACKETT, Timothy, eds. *The Cambridge History of Christianity: Volume VII. Enlightenment, Reawakening and Revolution 1660–1815* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 538. Dostupné z: https://archive.org/details/the_cambridge_history_of_christianity/The%20Cambridge%20History%20of%20Christianity%20%28Volume%207%29/mode/2up [cit. 2023-07-15].

⁶ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church* [online]. California: Greenwood Press, 1982, s. 6-8. Dostupné z: https://archive.org/details/frenchrevolution0000mcma_e0z5/page/n3/mode/2up [cit. 2023-07-15].

⁷ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 11.

fungování ustanoveného církevního řádu; soustředil se především na rozvrstvení bohatší duchovenstva a omezení jeho politického vlivu. Současně je třeba poznamenat, že na základě písemných zdrojů vytváříme představu toho, jak „údajně“ antiklerikalismus rezonoval ve společnosti. Situaci ve městech ovšem nemůžeme vztahovat na prostředí vesnic, kde byl monopol církve nenarušený. Právě představa plošně neroformované společnosti osvícencům vadila. Církev zároveň neměla důvod přistupovat k reflexi a reformám, početní masa francouzského obyvatelstva stála za nimi a navíc zavedený systém byl podle církve ten správný. I přes nespokojenost osvícenců ani již dříve zmíněný Voltaire nepředpokládal, že by někdy mohlo dojít k narušení a nepokračování vztahu mezi státem a církví, v jehož čele stojí panovník.⁸ Co přesně tedy zapříčinilo narušení tohoto, navenek nepřemožitelného, státně-církevního partnerství v předvečer Velké francouzské revoluce?

Tristní ekonomická situace, ve které se Francie nacházela za vlády Ludvíka XVI., vedla ministra financí Charlese Alexandera de Callone k zoufalým krokům, které měly odvrátit státní bankrot. V 80. letech se proto Callone snažil prosadit ukončení nejrůznějších daňových zvýhodnění, jež požívala francouzská aristokracie. Jeho plán se setkal s vlnou silného odporu, který vedl k jeho odvolání v roce 1787.⁹ Ve stejném roce se stal prvním ministrem Étienne Charles de Loménie de Brienne, toulouský arcibiskup, který se pokoušel nalézt řešení pro obtížnou finanční situaci Francie ve svých vlastních řadách – duchovenstvu. Ludvík XVI. se spoléhal na to, že Brienne bude respektovanou církevní autoritou, které se podaří přesvědčit klérus zasedající v obecném shromáždění, aby vyplatil králi jednorázovou dotaci ve výši, v jaké bude požadována. Brienne požádal duchovenstvo o 8 000 000 liver, ale shromáždění schválilo pouze dotaci ve výši 1 800 000 liver. Duchovenstvo se začalo na sklonku 80. let obávat o své privilegium, které je zbavovalo povinnosti odvádět daně, zejména po Callonově pokusu zvýšit daně aristokracii. Církev proto začala upřednostňovat své zájmy před zájmy krále a státu; církev argumentovala, že se dotace mohou vyplatit pouze se souhlasem lidu a král je tudíž povinnen svolat parlamenty a generální stavy.¹⁰ Je nutno podotknout, že církev byla reprezentována hlavně biskupy, kteří častokrát disponovali velkým majetkovým bohatstvím, narozdíl od většiny nižšího kléru z nichž si mnozí stěžovali na nedostatečné hmotné zajištění. Právě v momentě, kdy církev postupovala proti panovníkovi za účelem obrany vlastních zájmů, můžeme pozorovat první významný posun ve vztahu církev-stát, který se začal, oproti předchozím stoletím, oslabovat.

⁸ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 10-13.

⁹ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 1.

¹⁰ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 2.

Ludvíku XVI. nezbylo nic jiného, než 5. května 1789 svolat generální stavy. Zhruba od tohoto momentu můžeme hovořit o počátku období Velké francouzské revoluce. Avšak prvnímu stavu Velká francouzská revoluce a opuštění klasického partnerství s panovníkem nepřinesla kýžené výsledky. Právě naopak; roku 1790 utrpěla církev největší ránu v podobě občanské ústavy duchovenstva, kterou schválilo Národní shromáždění. Občanská ústava duchovenstva zrušila placení desátku, církevní pozemkový majetek se stal prodejním na aukcích, a duchovenstvu byla v zákonu stanovena přesná výplata. Zároveň byl zredukován počet diecézí a došlo i k novému systému v hierarchickém postupu uvnitř církve – biskupové byli nově nominováni a voleni jednotlivými departmenty, což mělo zabránit protekci a korupci výměnou za stoupání v hierarchickém žebříčku. Současně měla volba biskupů „zvenčí“ zajistit jakési očištění církve díky volbě morálně nezkažených jedinců do vyšších církevních rolí.¹¹ Přijetí občanské ústavy duchovenstva a nutnost jí složit přísahu, pobouřilo značnou část kléru a pár týdnů po jejím návrhu byl publikován protest s názvem *Exposé des principes du Clergé sur la Constitution Civile*, který vyjadřoval nesouhlas se zněním občanské ústavy a zároveň odmítal povinnost složit jí přísahu. Jako odpověď na protest zareagovalo Národní shromáždění ustanovením časové lhůty, v rámci které musí všechno duchovenstvo přísahu složit; v opačném případě budou vzdorující církevní představitelé okamžitě zbaveni svých funkcí.¹² Část duchovenstva se vůli Národního shromáždění podrobila a přijala občanskou ústavu, početná skupina kléru však vystoupila proti biskupovi Henrimu Gregoireovi a občanské ústavě – neohodlala kompromitovat svou integritu a morálku a odstartovala první masovou emigrační vlnu, mezi lety 1790-1792.

2.2 Anglická katolická církev v 18. století

Vývojem anglického katolicismu výrazně otrásl především *Act of Supremacy*, který byl vydán roku 1534 Jindřichem VIII. a prakticky znamenal církevní schizma a ukončení vztahu mezi papežstvím a anglickou korunou. Zákon zároveň ustanovoval novou, anglikánskou církev, jejíž hlavou se stal anglický panovník. Je nutné poznamenat, že Jindřich VIII. nevydal *Act of Supremacy* z horlivého protestantského přesvědčení nebo nesnášenlivosti vůči katolíkům, nýbrž k umožnění svého sňatku s Annou Boleynovou a k prosazení neplatnosti svého prvního manželství s Kateřinou Aragonskou.¹³ Klíčovou roli v období po vyhlášení zákona hráli biskupové a ostatní církevní představitelé. Mohli představovat silnou opozici, která by Jindřichovi praktické ustanovení anglikánské církve úspěšně komplikovala, avšak většina z nich se postavila, pod tlakem vlády, za krále. Nejvýznamnější výjimku

¹¹ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 39; BROWN, Stewart J., TACKETT, Timothy. eds. *The Cambridge History of Christianity*. s. 544-545.

¹² O'SULLIVAN, John M. *The Gallican Church and the National Assembly* [online]. Studies: An Irish Quarterly Review, vol. 1, issue 1, 1912, s. 52-64, zde s. 63-64. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30092420> [cit. 2023-07-15].

¹³ SUCHÁNEK, Drahomír., DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Novověk*. Praha: Grada, 2018. s. 18-19.

činí sir Thomas More, který se stal hlasitým a politicky nebezpečným odpůrcem, jehož názory vedly k jeho uvěznění a popravě v Toweru, roku 1535.¹⁴

Po pětiletém panovnickém intermezzu královny Marie I., která usilovala o obnovu vztahu s papežským stolcem a navrácení se ke katolicismu mezi lety 1553-1558, se Anglie vrátila k anglikánské tradici zavedené Jindřichem VIII. Až v roce 1685 dal anglickým katolíkům naději v obnovu vztahu koruny a katolické církve nově korunovaný panovník Jakub II. Stuart. Jakub II. byl králem katolického vyznání, především díky své matce, Henriettě Marii Bourbonkové, a svému pobytu v exilu na francouzském dvoře. Jeho vztah ke katolické církvi ještě více upevnil jeho druhý sňatek s Marií Beatrice d'Este, dcerou modenského vévody. Ačkoliv Jakubovo katolické vyznání nebylo překážkou při nástupu na anglický trůn, současně nebylo v zájmu anglikánské většiny tehdejšího parlamentu, aby Jakub s Marií splodil katolického dědice trůnu. V roce 1685 měl Jakub z prvního manželství s Annou Hydeovou dvě dcery – Marii a Annu. Všechny čtyři děti, které měl Jakub s Marií z Modeny zemřely v mladém věku a přáním parlamentu bylo, aby se tento stav nezměnil.¹⁵ Roku 1688 ovšem Marie z Modeny porodila zdravého syna, Jakuba, který obnovil „hrozbu“ katolického pretendenta na anglický trůn. Od narození nového prince Anglie očekávala intervenci z Nizozemí, v čele s Vilémem Oranžským a jeho manželkou Marií, nejstarší dcerou Jakuba II. Nizozemský zásah podporovala především opoziční, liberární strana whigů, která vystupovala proti katolické emancipaci, o kterou Jakub II. v průběhu své krátké vlády usiloval.¹⁶ Úspěšná invaze a následná korunovace Viléma a Marie jako nových panovníků Anglie, Skotska a Irska znamenala konec revitalizace anglické katolické menšiny. Zároveň klíčoví katoličtí představitelé, jakými byl například markýz Powis či baron Waldegrave, emigrovali společně s Jakubem II. do exilu ve Francii; katolické obyvatelstvo tak ztratilo i malou politickou reprezentaci a moc, kterou za vlády Jakuba nabylo.¹⁷

Nový král Vilém III. nepociťoval ke katolické menšině v Anglii žádné sympatie, obzvláště proto, že právě katolická komunita nadále podporovala Jakuba II. a jeho pokusy o invazi do Irska roku 1689. Vilémovou odpovědí na katolickou otázku se staly *The Penal Laws* z roku 1695. *Penal Laws* znamenaly pro katolické obyvatelstvo odejmutí řady důležitých práv, například nemožnost sloužit v armádě, vlastnit koně, jehož tržní cena by překročila pět liber, nemožnost vlastnit zbraně či vykonávat právnickou profesi. Kritickým prvkem byla i nemožnost kupovat a dědit půdu. Katolickým

¹⁴ MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority: its culture and tradition* [online]. London: Eyre & Spottiswoode, 1955, s. 10-11. Dostupné z:

https://archive.org/details/catholicismineng000math_c5q5/mode/2up [cit. 2023-07-15].

¹⁵ MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority*. s. 112.

¹⁶ MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority*. s. 119.

¹⁷ MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority*. s. 120.

kněžím navíc hrozilo doživotní vězení.¹⁸ Ve znamení silné oprese ze strany koruny a parlamentu vstupovala anglická katolická menšina do 18. století. V 70. letech 18. století ale můžeme pozorovat začátek proměny anglické katolické komunity v demografickém, geografickém i sociálním aspektu. Roku 1770 čítala anglická katolická menšina přibližně 70 000 členů, do roku 1850 se stihla početně rozšířit na 750 000 členů. Tento demografický nárůst John Bossy označuje za aspekt čistě anglické katolické komunity bez závislosti na demografický růst anglické společnosti všeobecně. Zároveň se katolické obyvatelstvo začalo geograficky proměňovat; z venkovských oblastí zaznamenáváme příliv katolíků do měst, za účelem práce v manufakturách. Nové profese, které katolíci začali zastávat, znamenaly také sociální proměnu v jejich životech – ze zpravidla chudých zemědělců a farmářů se stávali obchodníci a podnikatelé.¹⁹ V důsledku průmyslové revoluce se současně katolická komunita rozšířila o irské přistěhovalce, kteří migrovali do Anglie za prací, nicméně je nutno podotknout, že demografický vzrůst pouze anglických katolíků od roku 1770 byl až pětinasobný – což znamená, že i bez masové irské migrace by katolická komunita prošla obnovou a transformací, která se přetavila v politický potenciál.²⁰

Politický potenciál komunity můžeme zaznamenat již v roce 1778, který znamenal první rozvolnění zavedených *Penal Laws*. Právě v tomto roce vydal britský parlament *Papists Act*, který katolíkům garantoval právo narukovat do armády a po přísahání věrnosti Velké Británii zároveň umožňoval koupi půdy.²¹ Navíc irská Katolická komise vyjednala, aby katoličtí kněží již nečelili trestu doživotního uvěznění.²² Znění zákona a oblasti, které jím byly rozvolněny, s jistotou pramení z potřeby Velké Británie vysílat nové vojáky do severoamerických kolonií, kde právě probíhala válka o nezávislost. Ačkoliv vyhlášení zákona souviselo více s irskou, než anglickou politikou, už jen z důvodu, že katolická komunita v Irsku čítala 90% z celkové populace,²³ domnívám se, že i demografický růst katolického obyvatelstva v Anglii, který zaznamenáváme od roku 1770, přispěl k tomu, že v něm britská vláda viděla možný profit. Přijetí *Papists Act* v parlamentu se ale neobešlo bez negativní odezvy. Rozvolnění vůči katolíkům nepobouřilo pouze protestantskou většinu v Anglii, ale také ve Skotsku. Právě v Glasgow a Edinburghu roku 1779 proběhly první vzpoury proti rozhodnutí parlamentu. Snahou skotských buřičů bylo rozšířit nepokoje i do Anglie. Kolem roku

¹⁸ MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority*. s. 122-3; HOWELL, Samantha. *From Oppression to Nationalism: The Irish Penal Laws of 1695* [online]. Hohonu, vol. 14, 2016, s. 21-23, zde s. 21. Dostupné z: <https://hilo.hawaii.edu/campuscenter/hohonu/volumes/documents/FromOppressionToNationalism-TheIrishPenalLawsOf1695SamanthaHowell.pdf> [cit. 2023-07-15].

¹⁹ BOSSY, John. *The English Catholic Community 1570-1850*. London: Darton, Longman & Todd, 1975. s. 298.

²⁰ BOSSY, John. *The English Catholic Community 1570-1850*. s. 308-9.

²¹ *Religion and Belief: Emancipation* [online]. London [cit. 2023-04-26]. Dostupné z:

<https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/religion/overview/emancipation/>

²² LEYS, Mary D. R. *Catholics in England, 1559-1829 : a social history* [online]. London: Catholic Book Club, 1961, s. 188. Dostupné z: <https://archive.org/details/catholicsinengla0000leys/mode/2up> [cit. 2023-07-15].

²³ HOWELL, S. *From Oppression to Nationalism*. s. 21.

1778 se ve Skotsku formuje samozvané protestantské sdružení, které podporovalo buřiče ve Skotsku a v Anglii a usilovalo o zrušení rozvolňovacího zákona.²⁴ Do čela protestantského sdružení byl roku 1779 zvolen lord George Gordon. Gordon nebyl do svého působení jako prezident sdružení nijak významnou postavou. Situace se ovšem změnila, když o rok později představil v britském parlamentu petici, ve které požadoval zrušení zákona z roku 1778. Nesetkal se s úspěchem a tudíž se rozhodl zorganizovat setkání, na kterém chtěl posbírat co nejvíce podpisů – a novou petici v parlamentu předložit znovu. Setkání, naplánované na 2. června 1780 se však zvrhlo v nepokoje a rozvášněný dav začal napadat katolíky, ničit jejich kaple a násilí se nakonec zaměřilo na více, než jen na katolické obyvatele; dav začal vykrádat obchody, vloupávat se do vězení a podpalovat lihovary. Povstání bylo potlačeno až o šest dní později, kdy král Jiří III. zmobilizoval jednotky a vyslal je do londýnských ulic.²⁵ Takzvané gordonské nepokoje v konečném důsledku znamenaly pro katolickou komunitu v Anglii, potažmo v celé Velké Británii, mnohem víc, než se mohlo na první pohled zdát. Z mého pohledu nejpůsobivějším důsledkem bylo totiž znovuzvolení Edmunda Burkeho do parlamentu, který v návaznosti na nepokoje nově agitoval za práva katolického obyvatelstva ve Velké Británii. Jak uvádí ve své knize Mary Leysová: „*Penal Laws označil za 'kruté nehoráznosti' a naznačil, že anglická reformace nebude zcela dokončena, dokud nebudou potlačeny*”.²⁶

Roku 1791, rok před masovou migrací francouzských katolíků na Britské ostrovy, prošel parlamentem další rozvolňovací zákon – v rámci výzkumu této bakalářské práce pravděpodobně ten nejdůležitější. Jeho sepsání a schválení nedoprovází žádný specifický důvod, jednalo se spíše o kontinuální proces. Ačkoliv existuje teorie, že rozhodnutí o vydání rozvolňovacího zákona z roku 1791 podpořilo vydání ediktu z Versailles²⁷ v roce 1787, není evidováno žádné potvrzení o této skutečnosti. Rozvolňovací zákon z roku 1791 garantoval katolíkům právo svobodného vyznání a praktikování katolicismu. Současně povoloval fungování a zakládání katolických škol. Se zákonem také vešla v platnost i povinnost vykonávání mší pouze v registrovaných kaplích, jako nástroj pro zachování kontroly nad praktizováním katolicismu.²⁸ Jednoznačně nejprominentnější osobou reprezentující anglickou katolickou komunitu v 90. letech 18. století se stal John Douglass, zastávající post apoštolského vikáře v Londýně. Aktivně se podílel například na znění a náležitostech

²⁴ HEXTER, Jack H. *The Protestant Revival and the Catholic Question in England, 1778-1829* [online]. The Journal of Modern History, vol. 8, issue 3, 1936, s. 297- 319, zde s. 298. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/pdf/1881538.pdf?refreqid=excelsior%3A04da28c07a7767986134cba41e7d1e94&ab_segments=0%2F5SYC-6451%2Ftest&origin=&initiator=&acceptTC=1 [cit. 2023-07-15].

²⁵ LEYS, Mary D. R. *Catholics in England, 1559-1829*. s. 134.

²⁶ LEYS, Mary D. R. *Catholics in England, 1559-1829*. s. 135.

²⁷ Edikt z Versailles přiznával Francouzům ne-katolického vyznání zisk některých občanských práv, které jim do té doby byly upírány.

²⁸ WARD, Bernard. *The dawn of the Catholic revival in England, 1781-1803* [online]. London: Longmans, Green, 1909, s. 297-299. Dostupné z: <https://archive.org/details/a612117501warduoft/page/xvi/mode/2up> [cit. 2023-07-15].

rozvolňovacího zákona²⁹ a zároveň se v nadcházejících letech staral o francouzské emigranty a výzvy, které francouzská migrace přinesla pro anglické katolické obyvatelstvo. Z tohoto důvodu vnímám jako důležité v krátkosti představit jeho postavení uvnitř anglické katolické církve. Apoštolský vikarát je formou církevní jurisdikce katolické církve na daném území. V jeho čele stojí apoštolský vikář, který je nejvyšším církevním hodnostářem. Po církevním schizmatu Jindřicha VIII. si papež udržel svou nezávislou reprezentaci v podobě saliburského a worcersterského biskupství; tato reprezentace ovšem skončila na počátku vlády Alžběty I. Po jejím nástupu bylo pro papežský stolec nutné do Anglie své „agenty“ potajmu jmenovat a vysílat, nicméně mnoho z nich bylo dopadeno a potrestáno.³⁰ Tento typ jmenování a vysílání biskupů do Anglie, Irska a Skotska fungoval až do dob Johna Douglassa, který mohl až díky zákonu z roku 1791 ve své roli apoštolského vikáře svobodně a beztrestně působit.

Velká Británie byla teprve na počátku své cesty k úplné náboženské svobodě, když do ní roku 1791 začali masově emigrovat francouzští katolíci. Tato migrační vlna vyžadovala nejen rychlou adaptaci ze strany katolických církevních představitelů a věřících obou států, ale současně politické vymezení se vůči migraci ze strany britské vlády a koruny. Jakým způsobem se Velká Británie politicky vyrovnávala s francouzskou migrací, a do jaké míry měla migrační vlna vliv na nově vznikající politické trendy na Britských ostrovech je předmětem následující kapitoly.

²⁹ WARD, Bernard. *The dawn of the Catholic revival in England, 1781-1803*. s. 283-296.

³⁰ BRADY, William M. *The episcopal succession in England, Scotland and Ireland, A.D. 1400 to 1875* [online]. Volume 3. Rome: Tipografia della Pace, 1876, s. 5-22. Dostupné z: <https://archive.org/details/a548648303braduoft> [cit. 2023-07-15].

3. Přístup Velké Británie vůči francouzské migrační vlně

Prvním aspektem, jímž se bude tato bakalářská práce zabývat, je politická odezva Velké Británie na masové migrační vlny Francouzů, hledajících po vypuknutí Velké francouzské revoluce a ukončení *ancien régime* exil v zahraničí. V první řadě tato kapitola představí jednotlivé migrační vlny, které započaly rokem 1789 a vyvrcholily o tři roky později (1792). Poté se bude věnovat oficiální a administrativní britské odezvě na francouzskou migraci, jež vešla ve známost jako *Alien Acts* z let 1793 a 1798. Následně práce přesune svou pozornost na založení a fungování Wilmotovy komise, jakožto organizace, která se snažila vytvořit a prezentovat dobrou reputaci francouzských *émigrés* a získat skupině emigrantů nejen sympatii společnosti, ale zároveň finanční podporu. V neposlední řadě se tato kapitola bude zabývat novými politickými trendy ve Velké Británii. Konkrétně se zaměří na dva autory, kteří svá díla věnovaly rozboru dobové politické situace a kterým se dostalo věhlasu v rámci britské společnosti, ať už dlouhodobému, či krátkodobému. Prvním politickým představitelem byl Edmund Burke jemuž se bude práce věnovat s ohledem na analýzu jeho konzervativního pohledu na revoluční vývoj ve Francii. Následován bude Augustinem Barruelem, který po vypuknutí Velké francouzské revoluce představil svou politickou konspirační teorii. Na závěr má práce ambici hodnotit postavy Burkeho a Barruela a jejich impakt na politický diskurz na sklonku 18. století a zároveň komparovat jejich politické myšlenky a teorie za účelem nalezení názorových shod a rozepří.

3.1 Administrativní odpověď Velké Británie na příchod *émigrés*

3.1.1 Emigrační vlny

Ještě před tím, než se práce může věnovat samotným opatřením Velké Británie v období masové migrace, je za potřebí zmapovat a kategorizovat samotné migrační vlny, které započaly roku 1789. Jejich odlišná povaha a rozdíly v počtu emigrantů totiž přispějí k pochopení časového vývoje a rozsahu britských opatření. Je tudíž potřebné sledovat emigrační linku až do konce roku 1792, kdy můžeme datovat první oficiální reakci britského parlamentu. První úspěšné pokusy o emigraci z Francie na sebe nenechaly po pádu Bastily dlouho čekat. Skupinu, která opustila Francii již na počátku Velké francouzské revoluce, můžeme kategorizovat primárně jako příslušníky aristokracie. Kristy Carpenterová uvádí, že: „*vévoda lucemburský*³¹ a jeho rodina byli 17. července 1789 hlášeni

³¹ Vévoda lucemburský je označení, které se běžně používá pro francouzský šlechtický titul „*vévoda z Piney-Lucemburku*“.

v Londýně.³² můžeme tedy sledovat, že první francouzští emigranti doputovali do Londýna ne více než pouhé tři dny po pádu Bastily. Mezi další „spouštěče“, které rozšířily všeobecnou paniku mezi francouzskými aristokraty a podpořili první migrační vlnu, patří například srpnové zasedání Národního shromáždění³³ či říjnový pochod Pařížanů na Versailles. Právě srpnové zasedání Národního shromáždění bylo kritické především pro francouzské duchovenstvo. Shromáždění totiž jednalo o zrušení desátků a padly i první zmínky o možné konfiskaci církevního majetku.³⁴ Pochod žen na Versailles potom spíše vyvíjel psychologický tlak a vzbuzoval strach z početní převahy třetího stavu nad aristokraty. Revoluce svou pouhou ideologií a svým cílem ohrožovala právě aristokraty hned na svém počátku, narozdíl od ostatních skupin, které začaly ohrožovat až budoucí rozhodnutí Národního shromáždění.

Migrační vlna nabrala na síle roku 1790, kdy se hlavní migrační skupinou stali příslušníci armády. Berryman uvádí zejména novou podobu vojenské přísahy, která vynechávala jméno krále a zavedení volby důstojníků, jako hlavní příčinu, která vedla k nespokojenosti a následnému odchodu vojáků z Francie.³⁵ Můžeme tak spatřovat paralelu s občanskou ústavou duchovenstva, která také zaváděla volbu biskupů, jak již bylo představeno v předchozí kapitole. Do září roku 1791 odešlo 75 % důstojnického sboru z vojenské služby revoluční Francie pro změny, které Národní shromáždění zavedlo v armádě.³⁶ Jak již bylo naznačeno, v důsledku nastolení občanské ústavy duchovenstva v červenci roku 1790 na sebe nenechala dlouho čekat ani migrace francouzského duchovenstva. Předchozí kapitola se už zmiňovala o protestech biskupů a jejich pokusech o zvrácení nově zavedené legislativy, které ovšem nedosáhly vytčeného cíle. V dubnu roku 1791 navíc biskupové obdrželi papežské listy odsuzující ústavu a ještě stejného roku se většina z nich rozhodla pro emigraci a opustila Francii.³⁷ Papežské listy ovšem nebyly jediným stimulem migrace v roce 1791. Jako další podnět pro zesílení migračního odlivu do zahraničí posloužil nezdařilý červnový únik královské rodiny do Varennes.³⁸ Konkrétní představu o početní velikosti migračních vln mezi roky 1789-1797

³² CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London, 1789–1802* [online]. New York: St. Martin's Press, 1999, s. 18. Dostupné z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzacecbbz4wca5y25kobyvtvutvcqlvszmy7k2q7txhvq2to73hkbr5j2?filename=Kirsty%20Carpenter%20%28auth.%29%20-%20Refugees%20of%20the%20French%20Revolution_%20%20C3%89migr%C3%A9s%20in%20London%20%201789%E2%80%931802-Palgrave%20Macmillan%20UK%20%281999%29.pdf [cit. 2023-08-10].

³³ Tamtéž.

³⁴ MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church*. s. 26.

³⁵ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802: The Administrative Response* [online]. Canberra, 1980, s. 34. Dostupné z: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/handle/1885/155577>. Disertační práce. Australian National University. [cit. 2023-08-10].

³⁶ Tamtéž; BINDMAN, David. *The shadow of the guillotine: Britain and the French Revolution* [online]. Londýn: British Museum Publications, 1989, s. 207. Dostupné z: <https://archive.org/details/shadowofguilloti0000bind/page/206/mode/2up> [cit. 2023-08-10].

³⁷ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 36.

³⁸ CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London*. s. 21.

nám poskytuje průzkum právě z roku 1797, který dokumentuje dohromady 12 150 *émigrés* v celé Velké Británii, z nichž tvořilo francouzské duchovenstvo 5 500 *émigrés*.³⁹

V návaznosti na stupňující se migraci počínající rokem 1789 podnikla vláda revoluční Francie ke sklonku roku 1791 kroky k jejímu omezování. První vyhláška datovaná 9. listopadu 1791 nařizovala, aby se *émigrés* navrátili do Francie nejpozději do 1. ledna 1792 pod hrozbou trestu smrti a konfiskace majetku. Počátkem roku 1792 následovalo nařízení, které umožňovalo odchod ze země pouze při vlastnictví výjezdního pasu - můžeme tak sledovat snahu nejen zmenšit objem populace, který se o emigraci snažil, ale zároveň dokumentovat konkrétní údaje odchozích. 9. února následovalo naplnění hrozby listopadové vyhlášky z roku 1791 a proběhla konfiskace majetku a pozemků těch emigrantů, kteří se do Francie odmítli vrátit. Na konci března 1792 byly paradoxně uloženy majetkové pokuty i těm, kteří se pod hrozbou ze ztráty majetku, a svého života, do Francie vrátili. Nebyly to ovšem hrozby či tresty, které zapříčinily početní umírnění odlivu emigrantů do zahraničí, ale vypuknutí války mezi Rakouskem a Francií v dubnu 1792, a to čistě z praktického hlediska, kdy se stalo fyzické překračování francouzských hranic severovýchodním směrem kvůli válce obtížným. Odchozí *émigrés* se v této době zaměřili na překonání lamanšského průlivu, a ačkoliv do Velké Británie proudily vlny emigrantů průběžně již od roku 1789, po vypuknutí války s Rakouskem můžeme sledovat posun Velké Británie na pozici jedné z primárních exilových zemí.⁴⁰ Provedení úvodního trasování emigračního vývoje ve Francii po pádu Bastily teď lépe umožní chápat časovou posloupnost administrativních opatření Velké Británie, kterými se bude zabývat následující oddíl.

3.1.2 Alien Acts

Pojmem *Alien Acts* označujeme souhrn jedenácti zákonů, které byly implementovány ve Velké Británii mezi lety 1793-1826. *Alien Acts* se v průběhu třiceti tří let zabývaly imigranty v rámci celé Velké Británie a upravovaly podmínky pro jejich setrvání a fungování v zemi. V roce 1826 pak bylo těchto jedenáct zákonů, které od svého počátku byly prezentovány jako dočasné opatření, nahrazeno a upraveno již trvalým *Alien Registration Act*.⁴¹ Ačkoliv již v 17. století můžeme, po vydání ediktu z Fontainebleau, sledovat emigrační vlnu francouzských hugenotů do Anglie, do roku 1792 ve Velké Británii neexistoval žádný zákon upravující regulaci imigrantů a dohled nad nimi.⁴² Fenomén francouzské migrace v období Velké francouzské revoluce proto můžeme v britské perspektivě vnímat jako unikátní, přelomový bod, jež v dosavadních dějinách neměl obdoby. Zároveň

³⁹ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 44.

⁴⁰ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 35-37.

⁴¹ FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts, 1793-1826* [online]. Williamsburg, 1978, s. 2. Dostupné z: <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4030&context=etd>. Diplomová práce. College of William & Mary. [cit. 2023-08-10].

⁴² BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 73.

je korelace mezi emigračními vlnami a vydáním prvních *Alien Acts* v roce 1793 očividná i prokazatelná a tudíž můžeme tuto nově vzniklou legislativu označit za jeden z přímých důsledků příchodu *émigrés* do Británie a jejich přímý impakt na britské politické dění.

Pozadí vzniku a prosazení prvních *Alien Acts* na přelomu let 1792-1793 bylo výsledkem několika dílčích faktorů. Jednak je sledována linka postupné radikalizace Velké francouzské revoluce a nárůstu počtu *émigrés* v letech 1791-1792 a současně linka boje mezi vládní a opoziční stranou, stejně tak jako vnitrostranickými neshodami whigů. Pro pochopení motivace, jež vedla ke vzniku zákona, je třeba rozebrat klíčové momenty vnitropolitické situace, ve které se Velká Británie nacházela v roce 1792, a pro pochopení motivace, jež poháněla první migrační zákon napříč oběma komorami parlamentu nevídanou rychlostí, je zapotřebí přehledně popsat vývoj situace britských parlamentních stran v době přecházející vytvoření a schválení zákona.

Začněme tedy analýzou vnitropolitického vývoje na britských ostrovech. Na počátku revoluce stál v čele britské vlády William Pitt ml., který na události z roku 1789 nahlížel pozitivně. Zdálo se, že se Francie zbaví absolutistické vlády a nastolí politický režim obdobný britskému modelu, tedy konstituční monarchii. Současně první vlna příchozích *émigrés* nepůsobila žádný rozruch, jednalo se o malý počet francouzských aristokratů. Právě v prvních třech letech revoluce můžeme hovořit o všeobecném velkorysém a vstřícném postoji Britů vůči francouzským emigrantům.⁴³ Postupně však ovládl britskou společnost nepokoj zapříčiněný postupnou radikalizací myšlenek a průběhu revoluce. Nepomohl ani fakt, že se počet emigrantů neustále zvyšoval a nově nezahrnoval pouze aristokraty, ale i skupinu stavovsky barvitějších *émigrés*. Velká francouzská revoluce a republikanismus nyní nepředstavovaly hrozbu pouze absolutistickým monarchiím, ale i těm konstitučním. Ačkoliv byl nárůst tenze napříč britskou společností graduální, byl to právě takzvaný *Jacobin scare*⁴⁴ roku 1792, který britskou vládu otrásl natolik, aby zahájila přípravu nové legislativy omezující migraci a pobyt na území Velké Británie. V návaznosti na početní proměnu migrace a nárůst příchodu *émigrés* patřících do třetího stavu, se začal rozšiřovat strach z příchodu francouzských jakobínů, „vyvážejících“ revoluční myšlenky do britské společnosti.⁴⁵ Sílicí hrozba možného pokusu o státní převrat, obdobnému tomu ve Francii, podtrhovalo také zformování nejrůznějších politických sdružení, jakými byla například *London Corresponding Society* či *Society of United Irishmen*, které volaly po reformě britského parlamentu na základě revolučních myšlenek o demokratické rovnoprávnosti všeho lidu. Iniciativa a příslušníci těchto sdružení pocházeli nejčastěji z řad dělnické

⁴³ FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts*. s. 9.

⁴⁴ Dále už jen „jakobíská hrozba“.

⁴⁵ The Annual Register, or a View of the History, Politics, and Literature, for the Year 1793 [online].

Londýn. s. 35. Dostupné z: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uva.x000024972&seq=1&q1=alien> [cit. 2023-08-10].

třídy.⁴⁶ Berryman tvrdí, že „*Studie J. T. Murleyho o anglo-francouzských vztazích v měsících předcházejících vypuknutí války jasně ukazuje, že francouzští agenti byli v roce 1792 ve Velké Británii aktivní, že byli v kontaktu, ale ne ve spolupráci s britskými radikály, a že byli mimořádně neúčinní jako vyjednavači, špioni a agenti provokatéři.*“⁴⁷ Ačkoliv dobové průzkumy vykazovaly, že se Velká Británie nenacházela v žádném velkém nebezpečí, které by mohlo fatálně ohrožovat dosavadní politické zřízení, potenciální možnost změny situace a tlak vycházející z řad britského obyvatelstva nebylo možno ignorovat. V britském parlamentu se zahájení jednání o *Alien Acts* opíralo o podporu toryů a konzervativních whigů. Whigové ovšem v období Velké francouzské revoluce procházeli postupným tříštěním a jejich vnitrostranické dění hrálo při schvalování *Alien Acts* svou roli.

Jak již bylo výše zmíněno, William Pitt ml., příslušník toryovské strany, stál jako ministerský předseda v čele britské vlády v průběhu Velké francouzské revoluce. Byl současně držitelem postu kancléře státní poklady. Ministrem vnitra se stal Pittův přítel, Henry Dundas a post ministra zahraničí držel William Grenville.⁴⁸ Tito muži sehráli klíčovou roli ve formování *Alien Acts*. Henry Dundas se zabýval francouzskou migrací již od jejího počátku a upozorňoval Pitta na její potenciální hrozby.⁴⁹ Lord Grenville zase představil první podobu *Alien Acts* ve sněmovně lordů 19. prosince 1792.⁵⁰ V opozici Pittově kabinetu stáli whigové, v čele s Williamem Cavendish-Bentinckem, vévodou z Portlandu. Spolu s portlandským vévodou můžeme jako nejvýraznější tváře whigovské strany označit také Edmunda Burkeho či Charlese Jamese Foxe. Velká francouzská revoluce a pohledy na ni zapříčinily vnitřní rozbroje a diverzifikaci mezi whigovskými straníky. Jedním z proudů byli konzervativci v čele s vévodou z Portlandu a Edmundem Burkem. Konzervativci byli vehementními odpůrci revoluce a jejich pohled na ni sdíleli i toryové.⁵¹ Charles James Fox, třetí „velikán“ whigů se ovšem od výše zmíněných spolustraníků názorově odlišil. Jeho postoj vůči revoluci nebyl tak odmítavý a klonil se spíše k liberální skupině whigů. „*Tuto událost považoval za velmi prospěšnou pro tuto zemi i pro svět obecně.*“⁵² Jakobínská hrozba odlišnost stanovisek mezi whigy na sklonku roku 1792 ještě prohloubila a vedla až k vytvoření skupiny zvané „třetí strana“, vedené Williamem Windhamem. Tu můžeme označit za krajní skupinu whigů, která prosazovala zásah vlády proti

⁴⁶ FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts*. s. 10.

⁴⁷ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 81.

⁴⁸ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 7-8.

⁴⁹ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 73.

⁵⁰ DINWIDDY, John R. *The Use of the Crown's Power of Deportation Under the Aliens Act, 1793-1826* [online].

Historical Research, vol. 41, issue 104, 1968, s. 193-211, zde s. 194. Dostupné z:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2281.1968.tb01248.x> [cit. 2023-08-10].

⁵¹ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 8-9.

⁵² The Parliamentary History of England, from the Earliest Period to the Year 1803 [online]. Vol. 29. Londýn, 1817, s. 1401. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=3Jo9AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [cit. 2023-08-10].

britským revolučním radikálům a podporovala i kroky proti revoluční Francii.⁵³ V předvečer představení návrhu *Alien Acts* ve sněmovně lordů bojovala třetí strana a liberální whigové v čele s Foxem o podporu vévody z Portlandu; ten byl nakonec přesvědčen o správnosti hlasování pro uzákonění *Alien Acts* v jeho druhém čtení, 21. prosince 1792.⁵⁴ *Alien Acts* získaly kvůli vnitrostranickým sporům velkou opoziční podporu a můžeme polemizovat, že pokud by whigové byli v době schvalování zákona sjednoceni, nemusely by *Alien Acts*, platné od roku 1793, být schváleny v takové podobě a rozsahu, v jakém je známe. Pro vládu Williama Pitta bylo schválení tohoto zákona jednoznačně politickým vítězstvím.

Alien Acts uzákonily postupy pro omezování příchodu imigrantů do Velké Británie. Jejich znění bylo strukturováno do jednotlivých článků. Celkově *Alien Acts* upravovalo 38 článků. Úvodem *Alien Acts* udělovaly povinnost kapitánům lodí. První článek stanovil, že v momentě příplutí do přístavu museli kapitáni pověřeným státním úředníkům nahlásit počet cizinců, kteří byli na palubě přítomni, jejich jména, hodnosti a zaměstnání.⁵⁵ Pokud kapitán svou povinnost ohlásit cizince nesplnil, dle článku č. 7 mu hrozil trest odebrání plavidla. Druhý článek cizince zavazoval k povinnosti společně s těmito informacemi a místem předchozího pobytu, předložit fyzický dokument o jejich platnosti. Třetí článek ustanovoval, že pouze s platnou dokumentací od státních úředníků se mohou cizinci vylodit. Zároveň stanovoval, že odmítnutí opatření *Alien Acts* bude trestané deportací. Za navrácení se do Velké Británie po deportaci hrozil trest smrti. Článek č. 8 upravoval povinnosti cizinců, kteří chtěli přístav opustit. Dokument vydaný státními úředníky v přístavu jim už nestačil, bylo za potřeby obdržet identifikační dokument od vrchního soudce. Nejen že *Alien Acts* poskytovaly právo bez udání jakéhokoliv důvodu zakázat nově přichozím cizincům vylodění na britskou půdu a kompletně znemožnit přístup do země, mohly taktéž být zpětně uplatněny na všechny imigranty, kteří do Velké Británie přicestovali během celého roku 1792. V tomto případě měli imigranti lhůtu 10 dnů na své ohlášení u lokálních soudů a museli prezentovat fyzický doklad, který obsahoval jejich jméno, hodnost, povolání, adresu, délku pobytu ve Velké Británii a všechny předchozí adresy, na kterých pobývali posledních 6 měsíců. Pokud si přáli změnit místo pobytu, dle článku č. 9 jim musel být vystaven nový úřednický dokument. Článek č. 18 dále limitoval možná místa pobytu ve Velké Británii, pokud tak bylo ustanoveno v zájmu veřejné bezpečnosti.⁵⁶ Články č. 11 a 28 udělovaly pověřeným státním úředníkům pravomoc zatknout všechny cizince, kteří byli podezříváni z porušení nařízení *Alien Acts* a státní úředníci navíc právo prohledat příbytky cizinců.⁵⁷

⁵³ BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802*. s. 10.

⁵⁴ FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts*. s. 15.

⁵⁵ The Annual Register. s. 110.

⁵⁶ The Annual Register. s. 110-111.

⁵⁷ The Annual Register. s. 112.

Ještě před rokem 1826 byly *Alien Acts* revidovány, a to v roce 1798. Rozsah jejich pravomocí totiž začal postihovat i cizince, kteří do Velké Británie přicestovali před rokem 1792. U lokálních soudů se tedy nově museli hlásit všichni, kteří na britských ostrovech v roce 1798 poklidně žili už minimálně 7 let. Informace, které o sobě museli doložit, se také od původního znění zákona rozšířily. Kromě informací, které stanovoval článek č. 2, museli nově dokládat i své datum narození, věk, jména obou rodičů a také předložit důvod, pro jaký opustili svou rodnou zemi (nebo zemi, ve kteréž žili před přicestováním do Velké Británie) a účel, za jakým přišli právě na britské ostrovy. Co se týká pohybu imigrantů, zákon z roku 1793 upravoval pohyb uvnitř Velké Británie. Zákon z roku 1798 nově zavazoval imigranty k povinnosti nechat si vystavit nový identifikační dokument, pokud chtějí Británii opustit. Současně zpravomocňuje královské úřady k uvěznění imigrantů za účelem zabránění jejich odchodu ze země.⁵⁸ V návaznosti na motivace samotného vzniku *Alien Acts* - strach o dovoz revolučních idejí do Velké Británie a působení podvratné politické činnosti imigrantů - můžeme sledovat, že byl zákon navrhnut a schválen tak, aby svou platnost zaměřil na co nejširší skupinu lidí, což znamená veškeré cizince, nejen Francouze, aby měl stát legální pravomoc rozhodovat, komu do Velké Británie bude udělen přístup a za jakých podmínek a aby evidoval co nejvíce informací o každém jednom imigrantovi a reguloval jeho pohyb na britských ostrovech.

3.2 Wilmotova komise

Ačkoliv se po přečtení předchozí podkapitoly může zdát, že se roku 1792 definitivně zformoval spíše negativní přístup britské společnosti vůči francouzským *émigrés*, poháněný strachem z jakobínské hrozby, legalizován tvrdým imigračním zákonem a doprovázen nelibostí vůči katolicismu přicestovalých Francouzů - přeci jen se Velká Británie před pouhými 12 lety potýkala s krvavými, proti-katolicky zaměřenými gordonskými nepokoji - je faktem, že situace v britské společnosti nebyla černo-bílá, naopak, byla mnohem komplexnější. Jako zářný příklad této složitosti poslouží tzv. Wilmotova komise. Instituce oficiálně nazývaná jako Komise pro pomoc francouzskému duchovenstvu, byla založena právníkem Johnem Eardley-Wilmotem, který byl současně členem britského parlamentu, v září roku 1792. Wilmotova komise zaplnila „díru“, kterou opomenul britský parlament – a to zabezpečení finanční pomoci v podobě sociálních dávek pro skupiny *émigrés*. I přes to, že se členy komise staly prominentní osoby jakými byl Wilmot, či Burke, tudíž lidé navázaní na britský parlament, působili v komisi jako soukromé osoby. Je nutné zdůraznit,

⁵⁸ FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts*. s. 55-56.

že Wilmotovu komisi nemůžeme označit jako iniciativu britské vlády či parlamentu.⁵⁹ To však neznamená, že by komise fungovala či vystupovala proti rozhodnutí vlády. Naopak, pro britskou vládu byla alternativa vzniku charity nanejvýš výhodná, její vznik podporoval například samotný ministr vnitra, Henry Dundas. Britská vláda se odmítala zapojit do pomoci *émigrés*, obzvláště v roce 1792, aby si zachovala svůj neutrální postoj na poli zahraniční politiky a zabránila tak možnému přímému konfliktu s Francií. Současně však nebyla slepá vůči chudobě a potřebám *émigrés* a nechtěla stát v cestě pomoci apolitické organizace, na kterou nebyla nijak oficiálně navázána.⁶⁰ Už toto rozhodnutí vlády prokazuje dvojsečnost přístupu k *émigrés*. Na jedné straně stojí zavedení tvrdých a přísných *Alien Acts*, jejichž úlohou bylo především chránit britskou zemi a její obyvatele před možným nebezpečím. Svého cíle dosahovaly důkladnou kontrolou a monitorováním i omezením pohybu přicestovalých *émigrés*. Na druhé straně schválení fungování Wilmotovy komise prokazuje podporu charitativních aktivit za účelem zlepšit kvalitu jejich života v Británii.

Počáteční úspěch Wilmotovy komise – komisi se v prvních měsících fungování podařilo shromáždit 26 000 liber⁶¹ – vycházel z několika dílčích faktorů. Hned po jejím založení využil John Wilmot reklamy v novinách, kdy upozornil na problematiku chudoby příchozího francouzského duchovenstva a žádal o podporu komise skrze charitativní příspěvky. Současně dal najevo, že je komise složená z významných osob, které se pyšnily dobrou reputací – například již zmíněný Edmund Burke či francouzský biskup Jean-François de la Marche, který veřejně působil a finančně pomáhal duchovní komunitě *émigrés* již od svého příchodu do Londýna v roce 1791.⁶² Wilmotova komise se zároveň, ve spolupráci s de la Marchem, snažila aktivně prezentovat francouzské duchovenstvo v dobrém světle a vytvářet jejich pozitivní reputaci. Skupina francouzského duchovenstva na britských ostrovech byla vykreslována jako skupina: „(...) zbožných a neškodných jedinců, jejichž pomoc byla v důsledku provázána s širšími vládními cíli.”⁶³ Dalším klíčem k úspěchu komise byla jednoznačně její inkluзивita. Již způsob, jakým se Wilmot rozhodl svou organizaci promovat, to jest ve veřejných médiích, svědčí o účelu rozšíření podvědomí o vzniku a působení komise mezi co nejširší část

⁵⁹ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee: Redefining Relief and National Interest in Britain during the French Revolution* [online]. Journal of British Studies, vol. 61, issue 2, 2022, s. 343 - 372, zde s. 352. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-british-studies/article/abs/wilmot-committee-redefining-relief-and-national-interest-in-britain-during-the-french-revolution/1B78F2C77F351F0E93AD6177293FF915> [cit. 2023-08-10].; PHILIP, Laure, REBOUL Juliette, eds. *French Emigrants in Revolutionised Europe: Connected Histories and Memories (War, Culture and Society, 1750–1850)* [online]. Londýn: Palgrave Macmillan, 2019, s. 213. Dostupné z: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-27435-1> [cit. 2023-08-10].

⁶⁰ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 351.

⁶¹ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 359.

⁶² WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 353-355.; REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution: Memories, Integrations, Cultural Transfers* [online]. Leeds, 2014, s. 159. Dostupné z: https://theses.whiterose.ac.uk/8254/1/JREBOUL_PhD.pdf. Disertační práce. The University of Leeds. [cit. 2023-08-10].

⁶³ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 352.

populace. Nejednalo se o komisi, která spoléhala pouze na podporu aristokratů a bohatých měšťanů, kteří o její existenci věděli ze soukromých večírků či gentlemanských klubů. Jak se dá předpokládat, aristokraté přispívali značně většími částkami než chudší společenské vrstvy, ty však nižší přísun kapitálu nahradily svým početním objemem. V neposlední řadě získala komise finance v prvních měsících svého fungování díky sloučení s dalšími charitativními organizacemi, které měly za cíl podpořit francouzské *émigrés*. Jmenovitě se jednalo například o *Mansion House Committee* a *Marine Society Committee*.⁶⁴

Prvním úkolem komise bylo zajistit její financování, druhým však bylo jej distribuovat primárně mezi francouzské duchovenstvo, ačkoliv menší část z něj komise distribuovala i mezi *émigrés* příslušející k třetímu stavu. K distribuci finančních příspěvků využívala komise právě biskupa de la Marche a jeho konexe a známosti napříč komunitou duchovenstva.⁶⁵ Biskup de la Marche měl vlastní postup, jakým určoval, zda je konkrétní duchovní hoděn finančního příspěvku od Wilmotovy komise. Žadatelé o finanční pomoc, kteří ji úspěšně získali, museli totiž splňovat a sdílet de la Marchovy morální principy.⁶⁶ V praxi to vypadalo následovně - každý žadatel musel biskupovi popsat svou pozdní situaci ve Francii a uvést diecézi, do které patřil. De la Marche si tímto způsobem ověřoval, jakým způsobem se jednotliví duchovní postavili k občanské ústavě duchovenstva a k revolučnímu režimu Francie jako takovému. Například duchovnímu, který složil přísahu nové ústavě duchovenstva, nárok na finanční podporu od komise nepřiznal.⁶⁷ Ačkoliv jádrem mise Wilmotovy komise bylo zajišťování finančních příspěvků francouzskému duchovenstvu, její angažovanost se postupně rozrostla i do jiných směrů. Po získání povolení k ubytování *émigrés* do King's House ve Winchesteru, komise pro ně dodatečně zajistila také vybavení, jakým byly například postele či ložní prádlo. V King's House se komisi podařilo ubytovat 680 duchovních. Po uvedení *Alien Acts* v platnost v lednu 1793 navíc komise rozšiřovala podvědomí o nové legislativě a s ní se vázajících nových povinnostech.⁶⁸

Jak bylo již v předchozích odstavcích uvedeno, úspěšnost Wilmotovy komise silně závisela na veřejném mínění, jakému se francouzskému duchovenstvu, potažmo *émigrés* všeobecně, dostávalo. Distribuce financí biskupem de la Marche na základě hodnot a morálních principů sice sloužila jako garance, že se finanční příspěvky Britů nedostanou do „špatných rukou“, bylo však

⁶⁴ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 353-354.; CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London*. s. 44.

⁶⁵ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 355.

⁶⁶ PHILIP, Laure, REBOUL Juliette, eds. *French Emigrants in Revolutionised Europe*. s. 261.

⁶⁷ REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 160.

⁶⁸ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 356.; REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 160.

důležité aby de la Marchovy hodnoty převážily ty, které byly ve Velké Británii původně přijímané. Za De la Marcheovy hodnoty, které od *émigrés* vyžadoval pro získání finančních příspěvků můžeme označit především na integritu, loajalitu vůči monarchii a katolické církvi, zbožnost a vděčnost Velké Británii a její vládě, která jim poskytla bezpečné zázemí a svobodu praktizování jejich víry. Komise se snažila právě o zvrácení odmítavosti a nevraživosti vůči katolicismu a zároveň percepce Francouzů jako „odvěkých“ největších nepřátel Angličanů. Wilmotova komise se od počátku svého fungování snažila být a prezentovat jako apolitická. Narativ pomoci francouzského duchovenstva jakožto způsobu odmítání francouzských revolučních idejí a záměrnému poškozování Francie byl už na začátku odmítnut, ačkoliv by jednoznačně jednoduše pomohl upoutat a udržet si pozornost a finanční dotace od britského obyvatelstva.⁶⁹ Komise se vydala jinou cestou – rozhodla se prezentovat *émigrés*, zejména francouzské duchovenstvo v nejlepší světlo a docílit tak proměny jejich percepce napříč britskou společností.⁷⁰ Jako úspěšný prostředek pro ovlivňování veřejného mínění byl opět tisk – komise pravidelně publikovala reporty o příkladném a chování francouzského duchovenstva v Británii a zároveň doporučovala duchovenstvu, jak se na veřejnosti chovat. „*Byly zveřejněny pokyny pro chování duchovních, které nabádaly k vděčnosti a zbožnosti, vyzývaly je, aby veřejně nediskutovali o britské vládě nebo zavedeném náboženství, a žádaly je, aby se na procházky scházeli pouze ve skupinkách po dvou až třech, aby nevyvolávali neklid.*”⁷¹ Komise zároveň podtrhávala loajalitu duchovenstva vůči „*jejich panovníkovi, jejich náboženství a jejich Bohu.*”⁷² Loajalita měla stmelovat Brity a Francouze a měla prokazovat, že tak, jako byli *émigrés* loajální své zemi, dokáží být věrní i zemi, která jim poskytla útočiště. Hodnoty jako antirepublikanismus, křesťanství a věrnost se staly stěžejními nejen pro úspěšnost Wilmotovy komise, ale také pro úspěšnou koexistenci obou národů.

I přes původní apolitickou vizi začala roku 1793 Wilmotova komise nabývat politický charakter. Příčinou této změny se stalo vyhlášení války Velké Británii ze strany Francie 1. února 1793. Britská vláda se nezapojovala do přímé pomoci *émigrés* právě z obavy porušení své neutrality. Francie však vnímala pouhé povolení pobytu *émigrés* v Británii jako její porušení.⁷³ Je však potřebné konstatovat, že přijetí emigrantů nebylo jediným a už vůbec nebylo hlavním důvodem pro vyhlášení války. Po vyhlášení války už neměla britská vláda žádné důvody se od přímé pomoci *émigrés* distancovat. Na počátku roku 1793 Wilmotova komise již nedisponovala dostatkem prostředků na

⁶⁹ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 357.

⁷⁰ HARRIS, Ian C. *The Case of the Suffering Clergy of France: A Short Study in Bibliography, History, and Textual Criticism* [online]. The Yale University Library Gazette, vol. 79, issue 3/4, 2005, s. 103-118, zde s. 117. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/40859328.pdf?refreqid=excelsior%3A8e75d2af1b4cbc8f13392d5c305077c3&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1 [cit. 2023-08-10].

⁷¹ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 359.

⁷² WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 363.

⁷³ The Annual Register. s. 61.

fundování dávek francouzskému duchovenstvu – operovala s částkou pouhých 4 700 liber.⁷⁴ Pro přísun nové finanční podpory se proto komise snažila obdržet královské povolení o získávání dotací napříč celou Británií za účelem „*poskytování pomoci obětem náboženského pronásledování.*“⁷⁵ Jiří III. královské povolení udělil a poprvé v dějinách jej britský panovník udělil na pomoc katolíkům. Královu rozhodnutí s jistotou napomohla reputace a pozitivní mínění veřejnosti o francouzském duchovenstvu, které bylo výsledkem především celkové reakce na Velkou francouzskou revoluci a z části bylo zapříčiněno i snažením Wilmotovy komise. Získané sympatie zároveň přispěly k výběru částky 40 000 liber napříč anglikánskými farnostmi.⁷⁶ Na sklonku roku 1793 začala i britská vláda oficiálně finančně podporovat činnost Wilmotovy komise. Bylo nově ustanoveno vyplácení měsíční částky 7 830 liber na finanční dávky francouzskému duchovenstvu a 560 liber na finanční dávky pro francouzské příslušníky třetího stavu.⁷⁷

Můžeme tvrdit, že Wilmotova komise svůj původní cíl, získání a rozdělování finanční podpory pro francouzské duchovenstvo, úspěšně plnila již od svého založení. Zároveň ale dosáhla dalšího, neopominutelného a přinejmenším stejně důležitého výsledku – nastolení a udržení dobrého obrazu a reputace francouzského duchovenstva a *émigrés* všeobecně. Komise jednoznačně pomohla překonat nevráživost a pocit nejistoty vůči *émigrés* po jakobínské hrozbě a vytvořit natolik dobrý vztah, který umožňoval mírumilovnou koexistenci Britů a Francouzů a nalezení společných hodnot, které převyšovaly nad odlišnostmi. Byla to však primárně špatně reflektovaná a odsuzovaná politická situace v revoluční Francii, která přispěla posun vnímání francouzských *émigrés* britskou společností.

3.3 Nové politické trendy

Oficiální reakce Velké Británie na Velkou francouzskou revoluci a s ní započatou vlnu *émigrés* na britské ostrovy, jakou byly *Alien Acts* či ustanovení Wilmotovy komise, nebyla jedinou přítomnou v britském politickém éteru. Průběh Velké francouzské revoluce zapříčinil i pozvolný vznik nových politických trendů, jež na ni reagovaly a reprezentovaly postoje jednotlivých osob. Konkrétně ve Velké Británii se rozšířila především vlna konzervatismu. Tato podkapitola se bude věnovat dvěma reprezentantům konzervatismu, Edmundu Burkemu a Augustinu Barruelovi. Výběr zaměření se na tyto dva myslitele padl především kvůli důležitosti jejich myšlenek a názorů nejen v době, ve které žili a působili, ale také pro přetrvávající důležitost jejich myšlenek až do dnešní doby. Jak bylo možné

⁷⁴ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 361-362.

⁷⁵ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 363.

⁷⁶ Tamtéž.; CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London*. s. 48.

⁷⁷ WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee*. s. 364.; REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 159.

si povšimnout v průběhu této práce, Edmund Burke sehrál důležitou a vlivnou roli na poli britského politického smýšlení na počátku 90. let 18. století. Následující část práce bude analyzovat jeho všeobecné postoje, proč je můžeme označit za konzervativní a vyvrcholí rozborem jeho díla *Reflections on the Revolution in France*. Poté se práce zaměří na postavu Augustina Barruela a jeho přínosu do politického smýšlení v revolučním období. Jeho stěžejním dílem, které odráží Barruelovy postoje na vývoj dění ve Francii, se stala čtyřsvazková kniha *Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme*. Ačkoliv byli oba, jak Burke, tak Barruel, zastánci konzervatismu, jejich přemýšlení o revoluci ve Francii bylo zásadně odlišné. Na závěr této podkapitoly proto bude zajímavé si ukázat právě jakým způsobem si byli Burke s Barruelem odlišní i stejní.

3.3.1 Edmund Burke

Edmund Burke se narodil roku 1729 v irském Dublinu. Jeho matka byla katolického vyznání, ovšem jeho otec byl vyznání anglikánského. Už tento fakt, společně s Burkeho kulturním pozadím, ovlivnil, jakým způsobem přistupoval ke katolickému obyvatelstvu ve Velké Británii a Irsku - skrze jeho neutuchající podporu série rozvolňovacích zákonů započatých roku 1778, kterým se práce věnuje v první kapitole, a také jeho působení ve Wilmotově komisi, můžeme pozorovat, že náboženství vnímal jako jednu z nejdůležitějších společenských hodnot a nebyl zastáncem oprese katolíků, naopak jednotlivé křesťanské denominace na britských ostrovech spolu měly koexistovat v míru a rovnoprávnosti.⁷⁸ Burke působil v britském parlamentu v letech 1765-1794 jako člen whigovské strany. Eaves tvrdí, že ačkoliv Burke byl zastáncem konzervatismu, věřil, že by politický vývoj měl být kombinací postupné, graduální změny založené na nově nabytých zkušenostech lidstva/společnosti a současného udržování tradičních mocenských institucí. Pouze takovým způsobem mohou tradiční instituce přežít a zároveň se postupně adaptovat a reagovat na změny ve společenském dění. Radikální a plošné změny státního aparátu či ústav vnímal jako neudržitelné a dysfunkční.⁷⁹

Jeho názory na státní mocenský aparát a radikální mocenské změny jsou demonstrovány právě v jeho diskutabilně nejdůležitější práci, *Reflections on the Revolution in France*, vydané v roce 1790. Potenciál úspěchu celého francouzského revolučního snažení diskredituje v *Reflections* především na

⁷⁸ COLLEY, Linda. *Britons: Forging the Nation 1707-1837* [online]. Londýn: Pimlico, 2003, s. 327. Dostupné z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzacea4cuuqgpd5zkv7uiuptq56fxacjl6dxg7kczaj5uvxpbp7xe2i6?filename=Linda%20Colley%20-%20Britons_%20Forging%20the%20Nation%2C%201707-1837%20%282005%29.pdf [cit. 2023-08-10].

⁷⁹ EAVES, Richard Glen. *Edmund Burke: His Enduring Influence on Political Thought* [online]. Journal of Thought, vol. 14, issue 2, 1979, s. 122-131, zde s. 122. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/42588766.pdf?refreqid=excelsior%3A1917ca05130012f90517dbaa61b0d92d&ab_segments=0%2F5YC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin= [cit. 2023-08-10].

příkladu francouzského Národního shromáždění. Jak bude vysvětleno níže, celá instituce Národního shromáždění je dle Burkeho primárním důvodem eventuálního neúspěchu revoluce. Je zajímavé, že Burkeho práce se snaží nejen zdiskreditovat celé revoluční hnutí, aby zamezila možným ambicím britské společnosti o podobný pokus ve Velké Británii⁸⁰, ale také predikuje pouhý rok od počátku revoluce její kompletní neúspěch. V roce 1790 se mohla tato predikce zdát ambiciózní a její argumentace nedostatečně podložená, ale vývoj revoluce a její výsledek predikci naúspěchu naplnil. Pojdme si tedy nyní rozebrat tři argumentační pilíře, na kterých Burke demonstroval neudržitelnost a dlouhodobou nefunkčnost Národního shromáždění.

Prvním Burkeho argumentem je neschopnost vzniků jednotlivých politických seskupení či stran v rámci Národního shromáždění. Argumentace je postavená na faktu, že v rámci Národního shromáždění spolu museli interagovat a nalézt shodu a porozumění členové z nejrůznějších regionálních a ekonomických prostředí. Je ovšem nepravděpodobné, že stejné politické hodnoty, navázané právě třeba na ekonomické otázky, bude sdílet pařížský právník s vendéetským rolníkem. Právě tato široká diverzifikace jednotlivých členů Národního shromáždění měla přispět k nemožnosti „vzájemného sdružování.“⁸¹ Druhým Burkeho argumentem byla finanční motivace členů Národního shromáždění. Tento argument vysvětloval na příkladu rozhodnutí shromáždění o konfiskaci církevního majetku. Národní shromáždění učinilo rozhodnutí zkonfiskovat církevní majetek za účelem splacení státního dluhu. Tento krok se může zdát logickým – a kdyby byla potřeba splacení státního dluhu reálná, logický by též byl. Nicméně právě potřeba splatit státní dluh mohla být jednoduše vyřešena. Národní shromáždění prohlásilo veškeré smlouvy, které vznikly pod vládou Bourbonů, za neplatné, jelikož „samotná vláda Bourbonů byla označena jako nelegitimní.“⁸² Stejný postup mohlo shromáždění uplatnit i v případě státního dluhu, avšak tak neučinilo. Konfiskace církevního majetku měla navíc proběhnout formou aukce – což znamená, že by stát peníze získal z plateb za zakoupení oněch pozemků novými majiteli. Každopádně pouze omezená skupina společnosti měla prostředky na to, aby si pozemky koupila. Ukazuje se tak, že celé rozhodnutí konfiskace církevního pozemku nebylo nejen nezbytné, ale zároveň ekonomicky výhodné pro bohaté členy shromáždění, které rozhodnutí podporovali. Burke proto vyvozuje, že i další rozhodnutí Národního shromáždění budou finančně motivovaná a budou sledovat zájem omezené skupiny lidí, ne celého národa.⁸³ Závěrečný stěžejní Burkeho argument, který měl prokazovat dlouhodobou

⁸⁰ SELINGER, William. *Patronage and Revolution: Edmund Burke's "Reflections on the Revolution in France" and His Theory of Legislative Corruption* [online]. The Review of Politics, vol. 76, issue 1, 2014, s. 43-67, zde s. 62. Dostupné z:

[https://www.jstor.org/stable/pdf/43670937.pdf?refreqid=excelsior%3Ad045928744a2dbc2f9f1baacb99117e2&ab_segments=0%2FSYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin=\[cit. 2023-08-10\]](https://www.jstor.org/stable/pdf/43670937.pdf?refreqid=excelsior%3Ad045928744a2dbc2f9f1baacb99117e2&ab_segments=0%2FSYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin=[cit. 2023-08-10]).

⁸¹ SELINGER, William. *Patronage and Revolution*. s. 59-61.

⁸² SELINGER, William. *Patronage and Revolution*. s. 63.

⁸³ Tamtéž.

neudržitelnost a celkovou dysfunkčnost Národního shromáždění a celého revolučního hnutí, byl fakt, že nejdůležitější silou, pohánějící revoluci, byli chudí příslušníci třetího stavu. Tento argument Burke demonstruje na pochodu Pařížanů na Versailles. Po pochodu na Versailles se nejen královská rodina, ale také shromáždění přesunulo do Paříže. Burke říká, že: „*je nepochybné, že pod hrůzou bajonetu, svítilny a pochodně u svých domů jsou nuceni přijmout všechna drsná a zoufalá opatření klubů složených z monstrózní směsice všech stavů, jazyků a národů.*”⁸⁴ Při analyzování těchto argumentů si můžeme povšimnout, že se Národní shromáždění potýkalo se dvěma protichůdnými ambicemi. Na jednu stranu byly prosazovány zákony, jako například konfiskace církevního majetku, které byly motivované ekonomickou a finanční prosperitou elitních skupin obyvatelstva, na druhou stranu velkou část faktické moci shromáždění poskytovala právě přízeň chudého třetího stavu, jejichž zájmy měly být také odráženy v nové legislativě. Burke z toho vyvozuje, že bylo Národní shromáždění jako instituce fakticky bezmocné a eventuelně mělo být zničeno právě oněma dvěma konfliktními zájmy, které hájilo.⁸⁵

Burkeho *Reflections* rychle nabyly na popularitě v Británii a přispěly k prosazení proti-revolučního postoje britského parlamentu i většiny společnosti. Zároveň byla jeho postava jednou ze zásadních a nejvýraznějších podporovatelů nejen *émigrés*, ale také anglické a irské populaci katolického vyznání. Jeho zásluhou je rozšíření trendu konzervatismu v britské společnosti na sklonku 18. století a zároveň zlepšování životních podmínek *émigrés* a dalších skupin katolíků na britských ostrovech.

3.3.2 Augustin Barruel

Augustin Barruel byl francouzským jezuitou, který se narodil roku 1741 ve Villeneuve-de-Berg. V průběhu Velké francouzské revoluce emigroval do Velké Británie, kde započal i svou publikační činnost, a to čtyřsvazkovým dílem *Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme*. Barruel byl, stejně jako Burke, zarytým odpůrcem Velké francouzské revoluce, avšak ve svých *Mémoires* se soustředil primárně na vznik a počátek revolučního dění spíše, než na jeho vývoj a průběh. Stěžejní ideou prvního svazku *Mémoires* je Velká francouzská revoluce jakožto naplnění konspirace francouzských filozofů, svobodných zednářů a německých iluminátů, jejichž cílem bylo svrhnout monarchii a zničit katolicismus.⁸⁶

⁸⁴ SELINGER, William. *Patronage and Revolution*. s. 64.

⁸⁵ SELINGER, William. *Patronage and Revolution*. s. 65.

⁸⁶ HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion: Barruel's Theory of Conspiracy* [online].

Eighteenth-Century Studies, vol. 27, issue 1, 1993, s. 27-60, zde s. 28. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/pdf/2739276.pdf?refreqid=excelsior%3Ad9c43f907fb4f9c858086a44550a7d63&ab_segments=0%2FSYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin= [cit. 2023-08-10].

Stejně jako u Burkeho, rozbor Barruelovy argumentace je rozčleněn na tři základní pilíře – filozofy, svobodné zednáře a ilumináty, kteří vzájemnou spoluprací vytvořili prostor pro fungování a rozšíření konspirace. Svobodní zednáři vybudovali „*tajné společenství*“⁸⁷ skrze rozšíření svých loží po celém kontinentě – a na britských ostrovech. Úspěšně tak propojili masu podobně smýšlejících intelektuálů po celé Evropě. Barruel popisuje, že organizace svobodných zednářů fungovala na hierarchickém principu a pouze nejvýše postavení členové věděli o údajném plánu destrukce monarchie a katolicismu, zatímco členové organizace na „nižších příčkách“ neměli o pravém plánu zednářů ponětí a nevědomě sloužili jejich revolucionářským cílům. Ilumináti posléze přinesli nový způsob hierarchizování a kategorizování členů organizace svobodných zednářů. Zatímco zednářské lóže umožnily fyzické propojení jednotlivých skupin a vznik nového společenství, filozofové vybudovali jeho teoretický koncept. Barruel tvrdí, že filozofové vytvořili tajný jazyk a gesta, jež znali a využívali pouze členové konspiračního společenství. Současně stáli za koncepcí osvícenských myšlenek, ze kterých se později stal vzor „nové Francie“, kterou měla francouzská revoluce pomoci vybudovat.⁸⁸ Tím, že filozofové působili a publikovali pro širokou veřejnost tak dle Barruela odvedli pozornost od působení tajné organizace. Zatím co veřejně šířili základní osvícenskou filozofii mezi širokou veřejnost po celé Evropě, nikoho nenapadla eventualita existence tajné organizace, jež plánovala filozofii přeměnit v realitu, právě díky oné přístupnosti k celému myšlenkovému konceptu.⁸⁹ Velká francouzská revoluce pak měla být završením této konspirace a jakobíni se stali jejími agenty.

Publikace prvního svazku *Mémoires* si získala vysokou popularitou v britské společnosti. Samotný Edmund Burke ve své korespondenci Barruelovy sdílí své nadšení z knihy a vyjadřuje souhlas s myšlenkou Velké francouzské revoluce jakožto konspirace. Sám Burke dodává, že: „*Zapomněl jsem říci, že jsem osobně znal pět z vašich hlavních konspirátorů, a mohu s jistotou tvrdit, že se již v roce 1773 podíleli na spiknutí, které jste tak dobře popsal, a to způsobem a na základě zásad, které jste tak věrně vylíčil.*“⁹⁰ Popularita a souhlas s myšlenkami prvního svazku *Mémoires* se však nepřenesla na svazek druhý a třetí. Následující svazky se setkaly s velkou vlnou kritiky ze strany novinového tisku. Především kriticky se noviny stavěly k nedostatku a nepodloženosti tvrzení, které Barruel prezentoval jako fakta, týkající se organizace svobodných zednářů a iluminátů. Současně nepřipouštěl, že by za vznikem revoluce mohlo stát vícero motivací, než pouhá konspirace.⁹¹

⁸⁷ HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion*. s. 34.

⁸⁸ HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion*. s. 34-35.

⁸⁹ HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion*. s. 39.

⁹⁰ COPELAND, Thomas W., ed. *The Correspondence of Edmund Burke* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1958, s. 319-20. Dostupné z: <https://archive.org/details/correspondenceof0009burk/mode/2up> [cit. 2023-08-10].

⁹¹ HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion*. s. 30.

Oproti Burkemu můžeme Barruelovo dílo označit za krátkozraké a částečně až obsesivní pouhou ideou konspirace. Ačkoliv oba autoři tvořili svá díla za účelem diskreditace revoluce a jakobínského režimu, pouze Burkeho pokus můžeme označit za úspěšný, právě díky obsáhlosti jeho díla a bravurní argumentace. Jen pouhý fakt, že Burke, jak sám tvrdil, znal konspiraci v pozadí francouzské revoluce, ale ve svých *Reflections* se tímto tématem nezabýval, ukazuje, že nevnímal konspiraci jako klíčový faktor pro vývoj a dopady revoluce na Francii, potažmo celý zbytek Evropy. V úvodu této podkapitoly bylo zmíněno, že důvodem pro výběr obou autorů nebyl pouze vliv na politické myšlení jejich doby, ale také doby moderní. Burke je dodnes v rámci politologie důležitou postavou a jeho myšlenky a konzervativní přístup jsou analyzovány a aplikovány na moderní politický vývoj. V Barruelově případě se *Mémoires* nestaly důležitými pro dnešní myšlení díky jejich rozboru konkrétní konspirace, ale naopak díky všeobecné teorii konspirace jakožto hnacího motoru politické změny. Nejlépe přínos jeho díla shrnuje Hofman, který ukazuje, jakým způsobem je Barruelovo pojetí konspirace relevantní v moderním světě. „*Konspirace, jak zjistil Barruel, byla motivační příčinou revoluce, protože naznačovala neustálý konflikt uvnitř společnosti. Myšlenka filozofického spiknutí, kterou Barruel proslavil, vytvořila představu politiky jakožto konfliktu mezi dvěma nesmiřitelnými postoji. Tento názor se skutečně stal nesmírně vlivným. Vize politiky jako střetu protichůdných názorů, které nemohou dosáhnout žádného kompromisu, je základem rozdělení na levice a pravici v moderní době. Teorie spiknutí právě pro svou jednoduchost naznačila pohled na politické změny, který dodnes ovlivňuje moderní společnost.*”⁹²

Politický přístup Velké Británie vůči francouzské migrační vlně můžeme kategorizovat jako oficiální a neoficiální. Oficiální odpovědi na masovou migraci byly především *Alien Acts*, které měly za úkol legalizovat regulaci imigrantů a zajistit zabezpečení Velké Británie před příchozími „agenty revoluce”, kteří měli podvrtně působit na britskou společnost a rozšiřovat v ní revoluční ideje. Zároveň měly zajistit fyzickou dokumentaci příchozích *émigrés* a sledovat jejich pohyb a působení v rámci Británie. *Alien Acts* měly zároveň demonstrovat neutralitu britské vlády v přístupu k *émigrés* a k celému revolučnímu dění ve Francii. Za prvotně neoficiální přístup Velké Británie pak můžeme označit vznik a působení Wilmotovy komise, jež na sebe přebrala zodpovědnost finančně zajistit a vypomoci přistěhovalému francouzskému duchovenstvu a zároveň prezentovala „nové” klíčové hodnoty, které měly zajistit mírumilovné spolužití mezi Brity a Francouzi na britských ostrovech. V případě nových politických trendů se můžeme bavit o rozšiřování konzervatismu a konceptu konspirační teorie. V obou případech se jedná především o všeobecný postoj jednotlivců vůči Velké francouzské revoluci, nikoliv k *émigrés*. Můžeme však argumentovat, že všeobecné působení

⁹² HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion*. s. 59-60.

Edmunda Burkeho směřovalo k jejich podpoře a všeobecné emancipaci katolíků ve Velké Británii a v Irsku. V případě Augustina Barruela si potom můžeme všimnout, že jeho zavržení revolucionářských myšlenek a pozitivní ohlasy na jeho první svazek *Mémoires* měly za výsledek ono stmelování na základě hodnot, které prosazovala Wilmotova komise. K prosazení těchto hodnot zároveň přispívalo i Barruelovo dílo *The History of the Clergy During the French Revolution: A Work Dedicated to the English Nation*, které se zaměřovalo především na podtrhnutí francouzského patriotismu a šlechetných obětí francouzských *émigrés*. Barruel tak nebyl vnímán v první řadě jako Francouz či jako katolík, ale jako konzervativce loajální svému panovníkovi a křesťanské víře.

4. Kulturní a emancipační přínos francouzských *émigrés* ve Velké Británii

Klíčovou badatelskou otázkou této práce je jakým způsobem přispěla komunita francouzských *émigrés* k emancipaci anglické katolické menšiny po roce 1789. Právě tato kapitola se bude zabývat primárně kulturními a náboženskými otázkami francouzské migrace do Velké Británie. Je nutno zopakovat, co již bylo avizováno na začátku – nejvíce příchozího francouzského duchovenstva se usadilo a působilo primárně v Londýně, potažmo v Anglii.⁹³ Ačkoliv se v předchozích kapitolách hovoří o britských ostrovech jako celku, především v závislosti na politický diskurz a zákony, které nabyly platnosti v celé Velké Británii, tato kapitola zužuje své zkoumání pouze na Anglii - pokud není explicitně zmíněno jinak. V první části kapitoly práce bude demonstrovat, jakým způsobem se *émigrés* adaptovali na nový životní styl na britských ostrovech a jaký kulturní přínos měl jejich pobyt pro britskou, specificky londýnskou společnost. Kulturní vliv francouzských *émigrés* můžeme viditelně rozdělovat podle časového období, ve kterém do Velké Británie přicestovali. Skupina francouzských aristokratů totiž působila na londýnskou společnost jinak, než francouzské duchovenstvo a příslušníci třetího stavu. Po úvodním přehledu tématu kulturního transferu a nového životního stylu *émigrés* práce zaměří svou pozornost na způsob života a působení francouzských katolíků a pokusy anglických katolíků o soužití s nimi. Práce dále bude zkoumat jejich vzájemné vztahy a rozdíly, se kterými se obě skupiny musely naučit pracovat nebo je vzájemně respektovat za účelem poklidné koexistence. V poslední podkapitole se bude práce zabývat klíčovou badatelskou otázkou. Kapitola bude zkoumat, zda se francouzští *émigrés* alespoň částečně zasloužili o emancipaci anglických katolíků, resp. jakým způsobem, přičemž tyto výsledky budou zodpovězeny v závěru práce.

4.1 Adaptační a nový životní styl *émigrés* ve Velké Británii

Příchod *émigrés*, unikajících před Velkou francouzskou revolucí, byl doprovázen nejen vznikem nových politických otázek a teorií, ale přinesl také kulturní diference, se kterými se britská populace musela vypořádat. Jak již konstatovala předchozí kapitola, *émigrés* od roku 1789 přicházeli do Velké Británie ve vlnách. První vlna byla specifická značně nižším počtem příchozích Francouzů, než můžeme sledovat v roce 1791 a dále. Do první vlny patřili také zejména příslušníci francouzské aristokracie. Tento aspekt byl důležitý pro prvotní vnímání kulturního přínosu *émigrés*

⁹³ BELLENGER, Dominic A. *Strangers and Brothers: The Émigré Clergy of the French Revolution in Great Britain and Their Impact* [online]. Litteraria Pragensia: Studies in Literature & Culture, vol. 29, issue 57, 2019, s. 91-101, zde s. 96. Dostupné z: <http://litteraria-pragensia.ff.cuni.cz/storage/document/lp57-bellenger.pdf> [citováno 2023-08-13].

londýnskou společností. Pobyt francouzských aristokratů v Londýně připomínal pouhou dovolenou⁹⁴, ze které se měli s určitostí vrátit do své rodné země. Příchozí aristokraté neměli za potřebí měnit svůj životní standard, setkávali se s vybranou londýnskou společností, navštěvovali prestižní salóny a kluby a jediným kulturním impaktem, který můžeme sledovat, je přítomnost francouzské módy v londýnských ulicích – výrazným prvkem byly například pánské paruky. Nemůžeme ovšem mluvit o počátku inspirace nových módních trendů, jako v dobách Anny Boleynové, jelikož londýnská společnost vnímala francouzskou módu spíše jako komický výstřelek.⁹⁵

S postupným nárůstem počtu *émigrés* a jejich rozdílného pozadí i původu zaznamenáváme také barvitější činnosti a kulturní transfer napříč Anglií. Po roce 1790 bylo registrováno široké spektrum nejrůznější korespondence či jiných záznamů, které svědčily o odlišnosti stylu života Britů a Francouzů. Jedním z nich byl například odlišný typ socializace a společenské zábavy. Ve Velké Británii se tradičně muži a ženy po večeri bavili a konverzovali odděleně. To bylo pro Francouze nezvyklé a v zachovalém dopise jednoho *émigré* se dočítáme, že tento oddělený večerní program je připisován především typické a nelibé opilosti britských mužů.⁹⁶ Ovšem ani *émigrés* si nejprve nevysloužili moc vlídných slov ze strany britské společnosti. Právě v britské korespondenci si můžeme povšimnout negativních reakcí na jejich stále rostoucí počet na britských ostrovech. Poznámky lady Malmesbury: „*Musíte se začít učit francouzsky, protože jich bude brzy plný celý ostrov,*”⁹⁷ či lorda Sackvillea o tom, že: „*Nenáviděl Francii a Francouze (...) neměl rád takové lidi,*”⁹⁸ přesně reflektují narůstající nespokojenost Britů s přítomností masy Francouzů v jejich zemi.⁹⁹

Za proměnu určité vzájemné antipatie v eventuální podporu a přijetí *émigrés* Brity vděčili Francouzi především příkladnému chování a neskonale vděčnosti francouzského duchovenstva a působení Wilmotovy komise. Módní a společenské zvyklosti můžeme považovat za pouhý fragment

⁹⁴ REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 136.

⁹⁵ CARPENTER, Kristy. *The novelty of the French émigrés in London in the 1790s* [online]. In: KELLY, Debra, Martyn CORNICK, eds. *A history of the French in London: liberty, equality, opportunity*. Londýn: University of London, 2013, s. 69-90, zde s. 72. Dostupné z: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/46158/9781909646483.pdf?sequence=4&isAllowed=y> [citováno 2023-08-13]; REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 114.

⁹⁶ CARPENTER, Kristy. *The novelty of the French émigrés in London in the 1790s*. s. 76.

⁹⁷ Lady Malmesbury Lady Elliottová, dopis z 19. července 1791. In: The Countess of Minto, ed. *The Life and Letters of Sir Gilbert Elliott, 1st Earl of Minto, 1751–1806* [online]. Volume 1. Londýn: Longmans, Green and Co., 1874, s. 389. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=8lcRAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=fr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [citováno 2023-08-13].

⁹⁸ Lady Sheffield Marii Josephě Holroydové, dopis z 30. dubna 1791. In: ADEANE, Jane H., ed. *The Girlhood of Maria Josepha Holroyd [Lady Stanley of Alderley] Recorded in Letters of a Hundred Years Ago: From 1776 to 1796* [online]. Londýn: Logmans, Green and Co., 1897, s. 29. Dostupné z:

<https://archive.org/details/girlhoodmariajo00stangoog/page/n6/mode/2up> [citováno 2023-08-13].

⁹⁹ Kořeny této nespokojenosti jsou detailněji vysvětleny v předchozí kapitole.

kulturní odlišnosti, který měl jen krátkodobý dopad na vzájemné vnímání obou národů. Mnohem důležitějším a dlouhodobějším aspektem pro umožnění kulturního transferu se stal proces adaptace *émigrés* na nový styl jejich životů. Tuto adaptaci můžeme sledovat až při příchodu duchovenstva a příslušníků třetího stavu právě z důvodu, že narozdíl od francouzských aristokratů nedisponovaly zbylé dvě skupiny významnými finančními prostředky, a tudíž byly nuceny si na svou obživu peníze vydělávat.¹⁰⁰

Émigrés využívali svých talentů a znalostí hned v několika oblastech výdělečných činností, kdy mezi nejpoblárnější zaměstnání patřila výuka. Francouzské duchovenstvo se primárně soustředilo na výuku francouzštiny, latiny, geografie či historie a dalších klasických předmětů¹⁰¹ a ostatní skupiny využívaly svého nadání v rámci výuky umění nebo v oblasti manuálních prací. Mnozí *émigrés* si také vydělávali peníze skrze publikační činnost. Hudební aktivity byly zastřešovány výukou hraní na nejrůznější nástroje, přičemž mezi nejoblíbenější patřila hra na kytaru, společně s výukou tance. Hudba však nabízela i prostředí pro podnikatelské záměry – evidujeme snahy o placená koncertní vystoupení muzikantů, jejichž úspěšnost ovšem nebyla vždy garantovaná. Mezi hlavní problémy těchto koncertů patřila zejména místa jejich konání – častokrát se jednalo o nevytápěné a nepříjemné prostředí pro publikum, muzikanti proto bojovali s malou návštěvností a tím pádem malým výdělkem. Jako nejúspěšnější výdělečný počin ale můžeme s jistotou označit podnik Sébastiena Érarda, který byl výrobcem klavírů a harf. Ačkoliv se sám Érard navrátil roku 1812 do Francie, jeho podnik v Londýně fungoval až do druhé poloviny 19. století. Rok před návratem do své rodné země se Éardovi podařilo na výrobě a prodeji harf vydělat 25 000 liber, i díky jeho vlastnímu vynálezu, dvojjinné harfě.¹⁰² Dalším odvětvím, kterému se věnovaly primárně ženy, byla móda. Mnoho francouzských žen našlo úspěšnou obživu právě v pletení, vyšívání či ve výrobě kabelek a dalších dámských doplňků.¹⁰³ Jednoznačně nejpoblárnějšími se staly mušelínové šaty a slaměné klobouky, které charakterizovaly módní trendy i v následujících dekádách, ve Francii známé jako období *empíru*, ve Velké Británii jako tzv. „*regency era*”. Francouzi jsou i v dnešní době známí svým curkářským a pekařským umem – jinak tomu nebylo ani v 18. století. Kulinářské umění proto přineslo *émigrés* další zdroj obživy. Cukrárny a pekárny se dokonce staly populárními i mezi vybranou londýnskou společností a oblíbenost konzumu specificky připravovaných jídel, například salátů, můžeme přisoudit vlivu pobytu *émigrés* v Anglii.¹⁰⁴

¹⁰⁰ PESTEL, Friedemann. *French Revolution and Migration after 1789* [online]. European History Online (EGO), published by the Leibniz Institute of European History (IEG), Mainz 2017-07-11 [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <http://www.ieg-ego.eu/pestelf-2017-en>

¹⁰¹ Působení a činnost francouzského duchovenstva hlouběji rozebírá druhá podkapitola.

¹⁰² CARPENTER, Kristy. *The novelty of the French émigrés in London in the 1790s*. s. 82-84.

¹⁰³ REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 184.

¹⁰⁴ CARPENTER, Kristy. *The novelty of the French émigrés in London in the 1790s*. s. 85-86; REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution*. s. 165.

Souhrnně lze tedy říct, že příchod a usazení se *émigrés* ve Velké Británii, nejpodstatněji v Londýně, přinesly pro anglickou společnost mnoho nových podnětů. V prvních dvou letech revoluce poskytli příchozí aristokraté především sociální diverzifikaci a zábavu ve vyšších společenských kruzích. Docházelo především k intelektuálnímu, myšlenkovému transferu v salónech a klubech. Od roku 1790 pozorujeme příchod několika mnohem rozčleněnějších skupin – třetího stavu a duchovenstva. Jejich masový nárůst v Anglii zapříčinil v Britech nárůst obav a nespokojenosti, dokonce i strachu z možné hrozby republikánských agentů. Hlavním důvodem pro vyvrácení těchto obav byla až zkušenost každodenního soužití s nimi. *Émigrés* se prokázali být vděčnými, slušnými a poctivými cizinci, kteří aktivně pracovali na obstarání vlastních finančních prostředků a nespolehali se pouze na dobrotivost anglické společnosti, která se nejvýrazněji ukazovala na konání Wilmotovy komise. Pracovitost *émigrés* také do jisté míry obohatila kulturní život londýnské společnosti. Benefiční koncerty, vyučování tance, hudby i klasických předmětů či zpopularizování nejrůznějších pochutin – za to vše byla londýnská společnost vděčná *émigrés*. Dlouhodobým výsledkem zkušenosti a soužití s francouzskými *émigrés* je potom vytvoření jakési blízkosti a pochopení mezi dvěma národy, stejně jako kladení důrazu na společné hodnoty a podobnosti více, než na rozdíly. Tato nově nabytá blízkost obou národů se v 19. století nejlépe prokázala především na skvělých diplomatických vztazích mezi Velkou Británií a Francií.

4.2 Vztahy mezi francouzskými a anglickými katolíky

Doposud byla v této práci prezentována především interakce mezi *émigrés* a většinovou anglickou společností. V rámci tématu Wilmotovy komise se potom práce dotkla interakce mezi francouzským duchovenstvem a anglickými protestanty, jež tvořili většinu londýnské a anglické společnosti. S ohledem na primární otázku bakalářské práce je třeba se nyní zaměřit na vztahy mezi francouzskými a anglickými katolíky. Kromě osobních kontaktů, styků a výzev, které soužití francouzských a anglických katolíků přinášelo, bude tento úsek práce také zkoumat církevní činnost francouzského duchovenstva na půdě britských ostrovů a její dopady. Početní omezení existující odborné literatury, která se otázkou vztahů mezi francouzskými a anglickými katolíky zabývá, a nedostatek publikovaných pramenů v digitalizované formě v této podkapitole vede k spíše k reflexi jednotlivých názorů autorů, jejichž závěry jsou vzhledem k nedostupnosti dalších zdrojů jen částečně podrobeny potřebné kritice a komparovány.

Početní nárůst francouzského duchovenstva ve skupině *émigrés* můžeme sledovat od roku 1791 a dále. Ve stejném roce byl revidován i rozvolňovací zákon z roku 1778, který teď nově

připouštěl možnost beztrestného praktikování katolické víry. Francouzské duchovenstvo proto nebylo při jejich příchodu zákonně stíháno pro jejich vyznání a působení v katolické církvi.¹⁰⁵ Po příplutí na britské ostrovy se o francouzské duchovenstvo starali primárně obyvatelé přístavních měst a štedře věnovali své úsilí, aby jim zabezpečili stravu a dočasné ubytování. Kvůli základu společné víry a společného vyznání se ovšem od počátku migrace francouzského duchovenstva počítalo s podporou a praktickým ujetím se jich anglickými katolíky. Do roku 1792 ovšem z Říma nepřišlo žádné oficiální pověření či instrukce, jakým způsobem s francouzským duchovenstvem v Británii jednat. Francouzské duchovenstvo proto do té doby nemohlo oficiálně vykonávat jakoukoliv církevní činnost a jejich postavení vůči anglickým církevním autoritám bylo také nejasné. Vše změnilo oznámení kardinála Leonarda Antonelliho z 9. prosince 1792, kterým oficiálně pověřil londýnského apoštolského vikáře, Johna Douglassa, jako kompetentní osobu pro jednání s francouzským duchovenstvem a umožnil mu udělovat francouzskému duchovenstvu církevní funkce v Anglii.

Toto rozhodnutí vytvořilo prvotní rozkol mezi anglickými a francouzskými katolíky, především francouzští biskupové zápasili s praktickou ztrátou své autority a povinností podléhat rozhodnutím apoštolského vikáře.¹⁰⁶ Narbonnešský arcibiskup, Arthur Dillon, se dokonce rozhodl ignorovat nové hierarchické uspořádání a uděloval svátosti i bez Douglassova pověření. Jeho „rebelie“ byla potrestána automatickou exkomunikací z církve.¹⁰⁷ Můžeme tedy hodnotit, že již od počátku migrace francouzského duchovenstva byla atmosféra mezi anglickými a francouzskými katolíky v některých aspektech soužití napjatá a rozhodně ne tak bratrská, jak by se mohlo na první pohled zdát. Dalo by se říci, že příchod francouzského duchovenstva na sebe upoutal pozornost široké veřejnosti, a narušil tak život v ústraní plný anonymity, klidu a řádu anglických katolíků. Nespokojenost s narušením vývoje anglické katolické komunity reflektuje i Dominic Bellenger ze zachované korespondence barona Petrea, významného člena anglické katolické šlechty: „Jeho nechut' a nedůvěra k Francouzům byla založena na více, než jen na národnostních předsudcích. Obával se, že publicita a činnost francouzského exilového duchovenstva naruší rovnováhu nastolenou rozvolňovacím zákonem. (...) Dával přednost klidnému a tajnému životu 'starých katolíků' a obával se rozsahu a otevřenosti činnosti francouzského exilu.“¹⁰⁸ Paradoxně tak častěji můžeme pozorovat větší blízkost a náklonnost mezi francouzským duchovenstvem a anglikánskou církví. Nejen, že je spojovalo jejich zapálení pro nacionalismus, ale také lojalita k monarchii. Duchovní anglikánské

¹⁰⁵ CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London*. s. 157.

¹⁰⁶ BELLENGER, Dominic A. *The French exiled clergy in the British Isles after 1789: an historical introduction and working list*. Bath: Downside Abbey, 1986. s. 49.

¹⁰⁷ Antonelli Douglassovi, dopis z 9. prosince 1792. In: BELLENGER, Dominic A. *The English Catholics and the French Exiled Clergy* [online]. British Catholic History, vol. 15, issue 3, 1980, s. 433-451, zde s. 435. Dostupné z: <https://sci-hub.se/10.1017/s0034193200000856> [citováno 2023-08-13].

¹⁰⁸ BELLENGER, Dominic A. *The English Catholics and the French Exiled Clergy*. s. 438; Originální dopis barona Petrea je archivován v Public Record Office pouze v nezdigitalizované formě.

církve byli nejen štědrí ve svých finančních dotacích pro Wilmotovu komisi, ale v roce 1796 také nakladatelství Oxfordské univerzity publikovalo 4 000 výtisků vulgáty¹⁰⁹. Francouzští katolíci měli také povolenou výstavbu kaplí, přičemž nejprominentnější byla zřízena v Somers Town či Little Queen Street v Londýně.¹¹⁰

Stejně jako ostatní skupiny *émigrés* se ani francouzské duchovenstvo nespolehalo pouze na pomoc a hospitalitu Britů. Veřejně působili hned v několika oblastech, a to především skrze misijní činnost, publikaci duchovních textů a výuku. Ačkoliv nebyli angličtí katolíci vždy nadšeni představou – i realitou – spolupráce s francouzským duchovenstvem v oblasti bohoslužebné výpomoci a jejich působení na fungujících farnostech, o to více si vážili jejich činnosti v odlehlejších oblastech Anglie. Velký počet francouzského duchovenstva byl vyslán na „misijní“ cesty právě do periferií a pobřežních území Anglie, které trpěly nedostatkem dostupného anglického katolického duchovenstva. Výstavbu nových kaplí evidujeme ve městech jako Plymouth, Falmouth, Portsmouth, Poole či Christchurch. Kromě úspěšné misijní činnosti se francouzskému duchovenstvu také podařilo získat si přízeň a oblíbenost lokálního katolického obyvatelstva, byť samozřejmě soužití nejednou doprovázely četné počáteční neshody.¹¹¹ Francouzské duchovenstvo věnovalo svou píli a čas také publikaci duchovních textů. Ve většině případů byli čtenáři jejich textů právě ostatní Francouzi, ale například publikace a myšlenky Jeana-Nicholase Groua se staly součástí i anglické katolické duchovní tradice. Jeho nejznámější práce *The School of Jesus Christ* a *L'intérieur de Jésus et de Marie* podstatně ovlivnily své čtenáře až v 19. století. Práce však nebyla sepsána pro širokou veřejnost. V první řadě měla zaznamenat Grouovu hlubokou spiritualitu v soukromém životě, především jeho zbožnost a oddanost. Poté byla využita k pomoci duchovní formace budoucího kardinála Thomase Welda. Právě jeho otec, Thomas Weld z Lulworthu, poskytl Grouovi místo k pobytu přímo na lulworthském hradě. Když se Grouovy díla v 19. století rozšířila mezi širokou veřejnost, téma jeho hluboké oddanosti se stalo pro čtenáře inspirujícím. Naopak mezi populární francouzské autory duchovních textů na konci 18. století patřili Guy Carron, Luis de la Hogue a Nicholas Gilbert. Myšlenky v jejich textech sice nebyly zvláště originálními, ale jejich texty si popularitu zasloužily díky schopnosti integrace spirituality do každodenního života katolíků. Narozdíl od Grouových textů byla například Gilbertova díla účelově misionářského charakteru, vyzdvihovala katolickou doktrínu a aspirovala ke konverzi čtenářů ke katolicismu.¹¹²

¹⁰⁹ Vulgáta je v katolické církvi označení pro latinský text Písma.

¹¹⁰ BELLENGER, Dominic A. *Strangers and Brothers*. s. 95-6.; HILL, Alan G. *Wordsworth and the Émigré French Clergy, 1790-1827* [online]. The Review of English Studies, vol. 55, issue 218, 2004, s. 60-74, zde s. 62. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/3661390.pdf?refreqid=excelsior%3Ae0345344b91ca0d1999c0c2ce5d4d36f&ab_segments=0%2Fbasic_phrase_search%2Fcontrol&origin=&initiator=&acceptTC=1 [citováno 2023-08-13].

¹¹¹ CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution*. s. 169.

¹¹² BELLENGER, Dominic A. *The English Catholics and the French Exiled Clergy*. s. 442-444.

V neposlední řadě se stala jedním z primárních polí působnosti francouzského duchovenstva výuka. Zajímavým úkazem je, že se francouzští duchovní nevěnovali pouze soukromé výuce klasických předmětů či doučování a cvičení francouzštiny, ale duchovní s vyšším vzděláním také zastávali profesorské pozice na britských univerzitách. Ani na univerzitách se ale vyučované předměty neomezovaly pouze na jazyky nebo geografii a historii, ale byly rozšířeny i o výuku teologie a filozofie. Tento fakt se může zdát překvapivým, pokud bereme v potaz možné nebezpečí snahy o rozšiřování galikánských, a hlavně katolických myšlenek a jejich indoktrinaci na anglické studenty. Na anglické půdě nejsou pokusy o šíření katolických myšlenek evidovány, i přes působení francouzského duchovenstva například na univerzitě sv. Edmunda či sv. Cuthberta.¹¹³ Výjimečným případem se v tomto ohledu stalo pouze působení francouzských duchovních na Maynoothské univerzitě v Dublinu. Právě zde působili převážně Francouzi a jsou zaznamenány stížnosti na vyučování a šíření galikánské tradice. Konkrétně v případě profesora dogmatické teologie Maurice Ahernea existuje svědectví o jeho proklamacích. Byl velkým obhájcem galikánských svobod, jako jen málokterý Francouz. Odsuzoval ultramontánní doktrínu¹¹⁴, zejména papežovu světskou moc.¹¹⁵ Profesor Aherne nebyl nijak potrestán, jelikož krátce po začátku jeho působení na Maynoothské univerzitě, v roce 1801, zemřel. Všeobecně platí, že si Francouzi dávali pozor na šíření galikanismu ve Velké Británii dle doporučení Wilmotovy komise. Nesnažili se proti postojům anglických katolíků nijak vystupovat, ani ji na univerzitní půdě transformovat.

Dosavadní rozbory nasvědčují tomu, že osobní vztahy mezi francouzským a anglickým katolickým duchovenstvem byly napjaté, občas až vyostřené. Příčinou toho byla na jednu stranu podstatná odlišnost mezi anglickým a galikánským katolictvím i otevřenost, s jakou francouzští katolíci, jež ve své rodné krajině nezažili perzekuci, své vyznání praktikovali. Současně nebyli angličtí katolíci nadšeni ani z pozornosti, jakou se jim příčinou francouzského duchovenstva dostávalo. Jako další příčinu můžeme vnímat i počáteční neochotu francouzských biskupů respektovat jurisdikční podřízenost vůči anglickým katolickým autoritám. Všeobecná zaujatost vůči francouzskému duchovenstvu vedla k negativním reakcím na spolupráci s nimi ve větších, městských farnostech; snaha o přemístění misijních činností Francouzů do přístavních i rurálnějších oblastí však přinesla pozitivní výsledky a přijetí Francouzů místním katolickým obyvatelstvem. Úspěšné misie, všeobecně přijímané publikace duchovních textů i zdařilé působení francouzského duchovenstva na

¹¹³ BELLENGER, Dominic A. *The French exiled clergy in the British Isles after 1789*. s. 59-61.

¹¹⁴ Pojem „ultramontánní“ je třeba chápat ještě v jeho původním smyslu, tedy stojící proti papežské moci a vlivu. Teprve později se stal synonymem pro věrnost papežské autoritě.

¹¹⁵ HEALY, John. *Maynooth College: It's Cenetary History* [online]. Dublin: Browne & Nolan, 1895. s. 194. Dostupné z: <https://archive.org/details/maynoothcollege00healuoft/page/n5/mode/2up> [citováno 2023-08-13].

univerzitách vedlo k prosperující spolupráci obou katolických skupin, a ačkoliv nemůžeme hovořit o vzniku bratrské atmosféry nebo pocitu sounáležitosti, sledujeme postupně rostoucí vzájemnou toleranci. Je však nutno poznamenat, že tato hodnocení vycházejí z limitovaného počtu zdrojů, které především nekriticky vyzdvihují přínos francouzského duchovenstva a konstruuji primárně pozitiva soužití francouzských a anglických katolíků. Je ale nemožné tyto závěry prezentovat jako všeobecný a reálný stav, právě kvůli omezenému počtu dostupných podkladů, ze kterých práce vychází.

4.3 Vliv francouzského duchovenstva na emancipaci anglické katolické menšiny

Předmětem zájmu dosavadních podkapitol a kapitol byla analýza francouzské emigrace a jejich dopadů v politické a kulturní oblasti. V neposlední řadě nám zbývá zaměřit pozornost oblast náboženskou. Předchozí kapitoly vysvětlují, jakým způsobem se *émigrés* adaptovali na svůj nový život ve Velké Británii a jakou podobu měla jejich nová forma života. Specifičtěji práce potom zkoumala nový způsob života francouzského duchovenstva a jejich osobní vztahy s anglickou katolickou církví. Jelikož se francouzská migrace udála v době, kdy britská katolická minorita procházela proměnou, především v rámci postupného nabývání náboženské svobody, rozvolňování restriktivních *penal laws* a transformace jejich přijetí a pozice v širší společnosti, přirozeně vyvstává otázka, zda-li měl příchod a působení francouzského duchovenstva na britských ostrovech jakýkoliv dopad na tuto proměnu a případně jaký. Je paradoxní, že ačkoliv existuje řada studií, které se věnují právě francouzské migraci do Velké Británie, žádná se explicitně nezaměřuje na paralelu mezi liberalizací katolické komunity v Anglii, potažmo ve Velké Británii, a francouzskou migrační vlnou. Pro zodpovězení této výzkumné otázky je tedy nutné konfrontovat jednotlivé aspekty migrace i dílčí výsledky prací, které v určitých bodech hovoří o impaktu francouzského duchovenstva na anglickou katolickou komunitu. V tomto ohledu nejpodstatnějším dílem je text Dominica Bellengera *The English Catholics and the French Exiled Clergy* a práce Douglase Newtona *Catholic London*, jež byla zkompileována Helenou Scottovou v knize *A History of the French in London*. V této části práce se budou dílčí závěry obou dvou autorů komparovat a zároveň budou doplněny o vlastní výsledky zkoumání práce.

Helena Scottová ve své kompilaci Newtonova díla prezentuje jednoznačně pozitivní obraz a výsledky francouzské emigrace ve Velké Británii. Podtrhuje především dobročinnost a štedrost jakou anglická protestantská i katolická společnost zahrnovala francouzské duchovenstvo. Kromě již výše zmíněných finančních dotací či tisku vulgáty hovoří i o případu, kdy oddělení Middlesexké nemocnice se věnovalo péči o nemocné francouzské duchovní, a dokonce zřídilo vlastní kapli. Jednoznačně nejkontroverznějším tvrzením, které má ukázat schovívavost a podporu francouzskému

duchovenstvu, je prohlášení, že Jiří III. osvobodil francouzské duchovenstvo od účinnosti *Alien Acts*.¹¹⁶ Toto tvrzení je v přímém rozporu s veškerými výzkumnými studii o zavedení a fungování *Alien Acts*, se kterými tato práce operuje. I v případě výzkumu Wilmotovy komise a působení biskupa de la Marche je zmíněno, že jak organizace, tak samotný biskup aktivně pomáhali veškerým *émigrés* bez výjimky se v nové legislativě orientovat a poskytovat potřebnou dokumentaci Alien Office. Je nutno také poznamenat, že *Alien Act* z roku 1793 sice byl produktem masové francouzské migrace, jeho platnost se ovšem nevztahovala jen na Francouze, nýbrž všechny příchozí cizince. Znění samotného zákona žádnou skupinu ze své činnosti nevyklučuje a nevidujeme ani žádnou královskou vyhlášku, která by znění zákona upravovala do podoby, jakou naznačuje Newton. Co se týče samotných zásluh francouzského duchovenstva na život anglických katolíků, Scottová zmiňuje, že právě příkladné chování francouzského duchovenstva přispělo k „(...) odbourání předsudků a obeznámení [většinové] společnosti s katolickými bohoslužbami, kaplemi a způsobem života.“¹¹⁷ Ve svém kompilátu dále podtrhuje důležitost a impakt vzniku nových veřejných škol, za který vděčila anglická společnost právě francouzskému duchovenstvu, především knězi Guy Carronovi. Carron údajně zdvojnásobil počet již existujících veřejných škol jak pro dívky, tak chlapce.

Dominic Bellenger se ve svém textu komplexněji zaměřuje na působení francouzského duchovenstva, ale vytváří mnohem realističtější obraz jejich koexistence s anglickými katolíky. V návaznosti na tvrzení Douglase Newtona a Heleny Scottové o důležitosti role francouzského duchovenstva ve vzdělávací činnosti Bellenger konstatuje, že francouzští duchovní neměli žádný podstatný efekt na vzdělání v Anglii, ani v případě nárůstu výstavby dobročinných škol, jež stoupal v průběhu celého 18. století. Aktivita Guye Carrona je i Bellengerově díle vyzdvížena, s ohledem na celkový kontext však především jako výjimka, než jako příklad všeobecné aktivity francouzských duchovních. Jako odůvodnění disproporce mezi počtem francouzských duchovních na britských ostrovech a jejich všeobecným impaktem Bellenger uvádí jednak jejich přetrvávající úsilí o návrat do Francie a také jejich věk a zdravotní stav. *Émigrés* se všeobecně upínali na svůj návrat do rodné země po skončení „revolučních zmatků“, výjimku netvořilo ani duchovenstvo. V rámci svého působení se sice věnovali různorodým aktivitám a hledali si zaměstnání, ale většina nepočítala s jejich dlouhodobostí a nezabývala se „zapuštěním kořenů“ na anglické půdě. Bellenger dále tvrdí, že ačkoliv panovala tolerance a spolupráce na misijních činnostech mezi anglickou a francouzskou

¹¹⁶ SCOTT, Helena. *Note on French Catholics in London after 1789* [online]. In: KELLY, Debra, Martyn CORNICK, eds. *A history of the French in London: liberty, equality, opportunity*. Londýn: University of London, 2013, s. 91-98, zde s. 93. Dostupné z:

<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/46158/9781909646483.pdf?sequence=4&isAllowed=y> [citováno 2023-08-13]; Přímo v knize Douglase Newtona můžeme na straně 277 nalézt tento citovaný výrok, nicméně samotný Newton nepřikládá žádnou poznámku pod čarou a tudíž není jasné, z čeho toto tvrzení čerpá.

¹¹⁷ Tamtéž.

katolickou komunitou, rozhodně to nebyl případ přátelských vztahů a přijetí. „*Celkově však existovaly nesčetné a mocné námitky proti tomu, aby se Angličané a Francouzi mísili příliš blízko sebe. (...) Celý tón galikánské církve byl anglickým katolíkům protivný. [Galikánská církev] byla příliš sebevědomá, příliš státně zaměřená, příliš světská a možná i příliš vulgární. (...) Tento kontrast byl ještě umocněn paralelní existencí dvou katolických komunit; jedna, domácí a introvertní, sotva tolerovaná vládou, druhá, cizí a francouzsky orientovaná, penzionovaná státem. Ať už měly společné základy jakékoli, opatrnost anglických katolíků vůči souvěrcům, kteří nikdy nebyli považováni za nic víc než za přechodný faktor v církevních záležitostech, zajistila, že Francouzi přes veškerou svou početnost rozvířili klidné vody anglického katolicismu jen o málo víc než jako letmá vlnka.*”¹¹⁸

Ve zkoumání přínosu imigrace francouzského duchovenstva na anglickou katolickou společnost se tak setkáváme s několika odlišnými postoji. Jeden proud autorů vliv přítomnosti francouzského duchovenstva glorifikuje, druhý nabízí spíše skeptický pohled. Z kulturního hlediska evidujeme spíše nárazový vliv působení *émigrés* ve Velké Británii. Hlavně v rámci výstavby škol a kaplí, přes samotnou výuku, až po misijní činnosti francouzského duchovenstva. Nemůžeme se ovšem bavit o plošném kulturním transferu, který ovlivnil a transformoval anglickou společnost. Je evidentní, že ačkoliv většina anglické společnosti *émigrés* přijala a vydala energii i finance na jejich podporu, stále si aktivně uvědomovala svou odlišnost a kulturní distancovanost. Vztahy mezi skupinou anglického a francouzského katolického duchovenstva potom byly o to napjatější a chladnější. Obě skupiny si i přes misijní a dobročinnou spolupráci udržovaly odstup a mimo rámec společných činností můžeme hovořit maximálně o vzájemné toleranci. V případě emancipačního vlivu francouzského duchovenstva na anglickou katolickou komunitu spatřuji důležitost paradoxně v interakci a působení francouzského duchovenstva na většinovou, anglikánskou, společnost. V průběhu pobytu *émigrés* v Británii se ukázalo, že právě anglikáni a francouzští katolíci mají mnohem více společných a jednotících hodnot – nacionalismus, monarchismus, všeobecnou loajalitu anti-republikánskému režimu a v neposlední řadě věrnost katolické konfesi. Právě vztah mezi francouzským duchovenstvem a anglickou společností měl za výsledek vytvoření profilu počestného, vděčného a dobrotivého francouzského katolického kněze, který přeměnil všeobecnou nevraživost vůči katolicismu jako takovému a odbourání předsudků vůči katolíkům. Tato proměna percepce katolického obyvatelstva byla dle mého názoru největším emancipačním přínosem francouzského duchovenstva v Anglii. Nemůžeme ovšem tvrdit, že francouzské duchovenstvo mělo impakt na další vlny rozvolňovacích zákonů jako formu emancipačního procesu. Rozvolňovací zákon z roku 1778, revidovaný roku 1791, byl již započatým procesem, do kterého vlna *émigrés* pouze vstoupila, nijak

¹¹⁸ BELLENGER, Dominic A. *The English Catholics and the French Exiled Clergy*. s. 448.

jej však neovlivnila. Jedním z důvodů bylo trvající panování Jiřího III., který sám nebyl nakloněn úplné emancipaci katolického obyvatelstva. I přes neochotu panovníka vláda proces emancipace podpořila, nicméně mnoho rozvolnění¹¹⁹ bylo schváleno až po jeho smrti. Druhým, daleko podstatnějším důvodem byla otázka irského nacionalismu, přímo spojená s katolickou liberalizací, která své dočasné řešení našla až v 19. století.¹²⁰

¹¹⁹ Například možnost zastávat velitelské armádní pozice, či možnost politické kariéry.

¹²⁰ HEXTER, Jack H. *The Protestant Revival and the Catholic Question in England, 1778-1829* [online]. The Journal of Modern History, vol. 8, issue 3, 1936, s. 297- 319, zde s. 297. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/1881538.pdf?refreqid=excelsior%3A04da28c07a7767986134cba41e7d1e94&ab_segments=0%2FSYC-6451%2Ftest&origin=&initiator=&acceptTC=1 [citováno 2023-08-13].

5. Závěr

V této bakalářské práci jsem si stanovila za cíl objasnit, v jaké míře a v jakých souvislostech měla francouzská katolická emigrace vliv na emancipaci anglické katolické menšiny po roce 1789. Současně jsem se zaměřila i na reakci britské společnosti na emigrační vlnu a její následky v britské politické sféře. V neposlední řadě jsem se snažila zmapovat činnost a působení *émigrés* ve Velké Británii. Nejprve je důležité podotknout, že výzkum práce byl limitován praktickou nedostupností pramenů, které buď nejsou zdigitalizovány nebo je přístup k jejich digitalizované formě značně komplikovaný. Dalším limitem výzkumu byla i nedostatečná základna sekundárních zdrojů. V oblasti zkoumaného tématu je dostupných pouze několik tematických prací, které na sebe častokrát vzájemně odkazují a jejich závěry se mezi sebou zásadně neodlišují. Skutečnost silného omezení své výzkumné činnosti jsem si plně uvědomila, a práci jsem proto pojala primárně jako sondu a zpracovala vybraný, reprezentativní vzorek dat, jehož výsledky jsou využity k obecnějším závěrům v základních odpovědích na výzkumné otázky s tím vědomím, že kvalitativní výzkum a zejména pak kvalitativní výzkum proveden na malém vzorku dat je velmi ztěžka zobecnitelný. Z tohoto důvodu a dále pak ve snaze vyhnout se falešné korelaci nemohou být závěry přijímány jako celkový a komplexní stav situace či její ucelený obraz.

Odpověď na primární badatelskou otázku, kterým byl vliv emigrace francouzských katolíků na emancipační proces anglické katolické menšiny, jsem našla díky dílčím závěrům práce. V první řadě se jednalo o reakci britské společnosti na Velkou francouzskou revoluci a následné migrační vlny, které zapříčinila. Většinová společnost ve Velké Británii reflektovala počátek i průběh francouzské revoluce negativně a silně na ni zapůsobily útrapy, které *émigrés* při svém úniku z Francie a následného příchodu do cizí země prožívali. Postoj většiny britské společnosti vůči Velké francouzské revoluci byl reprezentován především vládou a parlamentem, kde můžeme pozorovat názorové stmelení mezi toryi a podstatnou skupinou whigů v reflexi revoluční problematiky, přičemž byl většinový postoj zároveň demonstrován i v publikacích Edmunda Burkeho a Augustina Barruela, jejichž díla se stala populárními napříč britskou společností. Domnívám se, že by se jejich pracím příznivých ohlasů nedostalo, kdyby jejich myšlenky a teze byly významně nepřijímány.

Při kontinuálním navyšování počtu *émigrés* ve Velké Británii se však prvotní sympatie a lítost společnosti proměnily ve strach z příchodu možných jakobínských agentů. V roce 1792 tak zaznamenáváme duální přístup k francouzské emigraci. Tento obrat můžeme sledovat v jednotlivých zachovaných soukromých korespondencích. Výsledkem dvojsečného přístupu vůči *émigrés* bylo sepsání a schválení *Alien Acts* a vznik Wilmotovy komise. Právě Wilmotova komise se svým

působením snažila udržet původní sympatie britské společnosti k francouzským emigrantům a apelovala na hodnoty, které pojily jak francouzské katolíky, tak britskou anglikánskou společnost. Můžeme konstatovat, že tato ambice utužení dobrých vztahů byla naplněna, vzhledem k jejímu úspěšnému fungování komise a plnění jejích vytyčených cílů.

Dalším faktorem, který ovlivnil přínos francouzské migrace pro emancipaci anglické katolické menšiny, bylo pak praktické soužití Britů a Francouzů. Ve většině případů se *émigrés* chovali slušně, zbožně a vděčně a nespoleháli se jen na štědrot Wilmotovy komise a jednotlivých mecenášů, naopak využívali své talenty a schopnosti za účelem finančního výděлку. Domnívám se, že prvotní sympatie, které v britské společnosti probudila nešťastná situace *émigrés* prchajících před revolucí, byly udrženy právě díky častým pozitivním zkušenostem s interakcemi s *émigrés*. Můžeme proto předpokládat, že koexistence a vzájemná komunikace mezi britskou společností a *émigrés*, ať už v rámci každodenních styků či angažovanosti britské společnosti v dobročinné pomoci, přispěla k demystifikaci nejen francouzské, ale také anglické katolické komunity a pomohla odbourat předsudky většinové společnosti vůči ní. Právě tento výsledek vnímám jako podstatný přínos francouzské emigrace v rámci emancipace anglické katolické komunity.

V důsledku limitovanosti rozsahu práce bohužel nebyl prostor pro rozšíření a zvýšení počtu výzkumných otázek, ačkoliv by si to zkoumané téma zasloužilo. Další možnost směřování výzkumu spatřuji především v rozšíření časové roviny. Ačkoliv se většina *émigrés* navrátila do Francie roku 1799, po skončení Velké francouzské revoluce, po pouhých dvou letech velká část z nich opět uprchla v důsledku uzavření konkordátu Napoleonem Bonapartem a Ercolem Consalvim roku 1801. Většina se zpět do Francie navrátila až po Napoleonově pádu v roce 1815. Výzkum by bylo možné dále rozšířit i v kulturní rovině a zaměřit se například na impakt francouzské migrace na vznik dobové prózy a poezie. V neposlední řadě by se mohl výzkum zaměřit i na negativní odezvy a reakce na francouzskou migraci a působení *émigrés* ve Velké Británii a za pomoci kvantitativní metodologie posoudit, jaké důvody byly pro tyto negativní reakce nejčastějšími.

6. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

ADEANE, Jane H., ed. *The Girlhood of Maria Josepha Holroyd [Lady Stanley of Alderley] Recorded in Letters of a Hundred Years Ago: From 1776 to 1796* [online]. Londýn: Logmans, Green and Co., 1897. Dostupné z: <https://archive.org/details/girlhoodmariajo00stangoog/page/n6/mode/2up>

COPELAND, Thomas W., ed. *The Correspondence of Edmund Burke* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1958. Dostupné z: <https://archive.org/details/correspondenceof0009burk/mode/2up>

The Annual Register, or a View of the History, Politics, and Literature, for the Year 1793 [online]. Londýn. Dostupné z: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uva.x000024972&seq=1&q1=alien>

The Countess of Minto, ed. *The Life and Letters of Sir Gilbert Elliott, 1st Earl of Minto, 1751–1806* [online]. Volume 1. Londýn: Longmans, Green and Co., 1874. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=8lcRAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=fr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

The Parliamentary History of England, from the Earliest Period to the Year 1803 [online]. Vol. 29. Londýn, 1817. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=3Jo9AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Literatura:

BELLENGER, Dominic A. *Strangers and Brothers: The Émigré Clergy of the French Revolution in Great Britain and Their Impact* [online]. Litteraria Pragensia: Studies in Literature & Culture, vol. 29, issue 57, 2019, s. 91-101. Dostupné z: <http://litteraria-pragensia.ff.cuni.cz/storage/document/lp57-bellenger.pdf>

BELLENGER, Dominic A. *The English Catholics and the French Exiled Clergy* [online]. British Catholic History, vol. 15, issue 3, 1980, s. 433-451. Dostupné z: <https://sci-hub.se/10.1017/s0034193200000856>

BELLENGER, Dominic A. *The French exiled clergy in the British Isles after 1789: an historical introduction and working list*. Bath: Downside Abbey, 1986.

BERRYMAN, Kimberley. *Great Britain and the French Refugees 1789-1802: The Administrative Response* [online]. Canberra, 1980. Dostupné z: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/handle/1885/155577>. Disertační práce. Australian National University.

BINDMAN, David. *The shadow of the guillotine: Britain and the French Revolution* [online]. Londýn: British Museum Publications, 1989. Dostupné z: <https://archive.org/details/shadowofguilloti0000bind/page/206/mode/2up>

BOSSY, John. *The English Catholic Community 1570-1850*. London: Darton, Longman & Todd, 1975.

BRADY, William M. *The episcopal succession in England, Scotland and Ireland, A.D. 1400 to 1875* [online]. Volume 3. Rome: Tipografia della Pace, 1876. Dostupné z: <https://archive.org/details/a548648303braduoft>

BROWN, Stewart J., TACKETT, Timothy, eds. *The Cambridge History of Christianity: Volume VII. Enlightenment, Reawakening and Revolution 1660–1815* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. Dostupné z: https://archive.org/details/the_cambridge_history_of_christianity/The%20Cambridge%20History%20of%20Christianity%20%28Volume%207%29/mode/2up

CARPENTER, Kristy. *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London, 1789–1802* [online]. New York: St. Martin's Press, 1999. Dostupné z: https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzacedbzz4wca5y25kobyvtvutqcqlvszmy7k2q7txhvq2to73hkbr5j2?filename=Kristy%20Carpenter%20%28auth.%29%20-%20Refugees%20of%20the%20French%20Revolution_%20%28%29migr%C3%A9s%20in%20London%201789%E2%80%931802-Palgrave%20Macmillan%20UK%20%281999%29.pdf

COLLEY, Linda. *Britons: Forging the Nation 1707-1837* [online]. Londýn: Pimlico, 2003. Dostupné z: <https://cloudflare-ipfs.com/ipfs/bafykbzacea4cuuqgpdu5zkv7uiuptq56fxacj16dxg7kczaj5uvxpbp7xe2i6?filename=Lin>

da%20Colley%20-%20Britons_%20Forging%20the%20Nation%2C%201707-1837%20%282005%29.pdf

DENTON, Jeffrey H. *Philip the Fair and the ecclesiastical assemblies of 1294-1295* [online]. Filadelfie: American Philosophical Society, 1991. Dostupné z: <https://archive.org/details/philipfaireccles0000dent/page/24/mode/2up>

DINWIDDY, John R. *The Use of the Crown's Power of Deportation Under the Aliens Act, 1793–1826* [online]. *Historical Research*, vol. 41, issue 104, 1968, s. 193-211. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2281.1968.tb01248.x>

DOUGLAS, Newton W. *Catholic London* [online]. Londýn: Hale, 1950. Dostupné z: <https://archive.org/details/catholiclondon0000newt/page/276/mode/2up>

EAVES, Richard Glen. *Edmund Burke: His Enduring Influence on Political Thought* [online]. *Journal of Thought*, vol. 14, issue 2, 1979, s. 122-131. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/42588766.pdf?refreqid=excelsior%3A1917ca05130012f90517dbaa61b0d92d&ab_segments=0%2FSYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin=

FERCH, David LuVerne. *The English Alien Acts, 1793-1826* [online]. Williamsburg, 1978. Dostupné z: <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4030&context=etd>. Diplomová práce. College of William & Mary.

HARRIS, Ian C. *The Case of the Suffering Clergy of France: A Short Study in Bibliography, History, and Textual Criticism* [online]. *The Yale University Library Gazette*, vol. 79, issue 3/4, 2005, s. 103-118. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/40859328.pdf?refreqid=excelsior%3A8e75d2af1b4cbc8f13392d5c305077c3&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

HEALY, John. *Maynooth College: It's Cenetary History* [online]. Dublin: Browne & Nolan, 1895. Dostupné z: <https://archive.org/details/maynoothcollege00healuoft/page/n5/mode/2up>

HEXTER, Jack H. *The Protestant Revival and the Catholic Question in England, 1778-1829* [online]. *The Journal of Modern History*, vol. 8, issue 3, 1936, s. 297- 319. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/pdf/1881538.pdf?refreqid=excelsior%3A04da28c07a7767986134cba41e7d1e94&ab_segments=0%2FASYC-6451%2Ftest&origin=&initiator=&acceptTC=1

HILL, Alan G. *Wordsworth and the Émigré French Clergy, 1790-1827* [online]. *The Review of English Studies*, vol. 55, issue 218, 2004, s. 60-74. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/3661390.pdf?refreqid=excelsior%3Ae0345344b91ca0d1999c0c2ce5d4d36f&ab_segments=0%2Fbasic_phrase_search%2Fcontrol&origin=&initiator=&acceptTC=1

HOFMAN, Amos. *Opinion, Illusion, and the Illusion of Opinion: Barruel's Theory of Conspiracy* [online]. *Eighteenth-Century Studies*, vol. 27, issue 1, 1993, s. 27-60. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/2739276.pdf?refreqid=excelsior%3Ad9c43f907fb4f9c858086a44550a7d63&ab_segments=0%2FASYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin=

HOWELL, Samantha. *From Oppression to Nationalism: The Irish Penal Laws of 1695* [online]. *Hohonu*, vol. 14, 2016, s. 21-23. Dostupné z: <https://hilo.hawaii.edu/campuscenter/hohonu/volumes/documents/FromOppressiontoNationalism-TheIrishPenalLawsof1695SamanthaHowell.pdf>

KELLY, Debra, CORNICK Martyn, eds. *A history of the French in London: liberty, equality, opportunity* [online]. Londýn: University of London, 2013. Dostupné z: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/46158/9781909646483.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

LEYS, Mary D. R. *Catholics in England, 1559-1829 : a social history* [online]. London: Catholic Book Club, 1961. Dostupné z: <https://archive.org/details/catholicsinengla0000leys/mode/2up>

MATHEW, David. *Catholicism in England; the portrait of a minority: its culture and tradition* [online]. London: Eyre & Spottiswoode, 1955. Dostupné z: https://archive.org/details/catholicismineng0000math_c5q5/mode/2up

MCMANNERS, John. *The French Revolution and the Church* [online]. California: Greenwood Press, 1982. Dostupné z: https://archive.org/details/frenchrevolution0000mcma_e0z5/page/n3/mode/2up

NORTH, James B. *Dějiny církve od Letnic k dnešku: [základní východiska ke zkoumání minulosti křesťanské církve]*. Praha: Návrat domů, 2001.

O'SULLIVAN, John M. *The Gallican Church and the National Assembly* [online]. *Studies: An Irish Quarterly Review*, vol. 1, issue 1, 1912, s. 52-64. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30092420>

PESTEL, Friedemann. *French Revolution and Migration after 1789* [online]. *European History Online (EGO)*, published by the Leibniz Institute of European History (IEG), Mainz 2017-07-11 [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <http://www.ieg-ego.eu/pestelf-2017-en>

PHILIP, Laure, REBOUL Juliette, eds. *French Emigrants in Revolutionised Europe: Connected Histories and Memories (War, Culture and Society, 1750–1850)* [online]. Londýn: Palgrave Macmillan, 2019. Dostupné z: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-27435-1>

REBOUL, Juliette. *French Emigration In Great-Britain In Response to the French Revolution: Memories, Integrations, Cultural Transfers* [online]. Leeds, 2014. Dostupné z: https://etheses.whiterose.ac.uk/8254/1/JREBOUL_PhD.pdf. Disertační práce. The University of Leeds.

SELINGER, William. *Patronage and Revolution: Edmund Burke's "Reflections on the Revolution in France" and His Theory of Legislative Corruption* [online]. *The Review of Politics*, vol. 76, issue 1, 2014, s. 43-67. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/pdf/43670937.pdf?refreqid=excelsior%3Ad045928744a2dbc2f9f1baacb99117e2&ab_segments=0%2FSYC-6744_basic_search%2Ftest-1&origin=

STEMBERGER, Günter. 2000 let křesťanství. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

SUCHÁNEK, Drahomír., DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013.

SUCHÁNEK, Drahomír., DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Novověk*. Praha: Grada, 2018.

WARD, Bernard. *The dawn of the Catholic revival in England, 1781-1803* [online]. London: Longmans, Green, 1909. Dostupné z: <https://archive.org/details/a612117501warduoft/page/xvi/mode/2up>

WEISS MULLER, Hannah. *The Wilmot Committee: Redefining Relief and National Interest in Britain during the French Revolution* [online]. *Journal of British Studies*, vol. 61, issue 2, 2022, s.

343 - 372. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-british-studies/article/abs/wilmot-committee-redefining-relief-and-national-interest-in-britain-during-the-french-revolution/1B78F2C77F351F0E93AD6177293FF915>

Webové články:

Religion and Belief: Emancipation [online]. London [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/religion/overview/emancipation/>